

& Diakonie Parochie

Een uitgave van het
Officium Caritatis

Jaargang 35
Nummer 2

Juni 2022

Diaconale heilige Charles de Foucauld. *Diaconie en Caritas onderweg*

Charles de Foucauld

“Pelgrimeren heeft mijn leven feitelijk doen veranderen”

Parochies en opvang van Oekraïense vluchtelingen

Titus Brandsma en diaconie

Inhoud

Ter inleiding	1
Charles de Foucauld (1858-1916)	2
Hij tilt de arme uit het stof	7
Geven en ontvangen. Caritas en Diaconie rond de tafel	9
“Pelgrimeren heeft mijn leven feitelijk doen veranderen”	13
Diaconie en caritas in de parochie	17
Coronacrisis houdt diaconie spiegel voor	19
Parochies en opvang van Oekraïense vluchtelingen	22
Doe mee aan ‘Together We’	26
Ommen en Deventer geven warmte	28
Titus Brandsma en diaconie	30
Hedendaagse noden in Nederland	33
René Serno winnaar Ab Harrewijn Prijs 2022	36
Heer leer ons bidden Deel I	38
<i>Het ecologisch kompas</i> Boekbespreking	40
<i>Dementie van binnenuit</i> boekbespreking	42
Agenda & Weetjes	44
Colofon en logo	
Meditatief: <i>Ze zijn nog hier</i>	

Redactioneel

Het tijdschrift *Diakonie & Parochie* gaat in op ontwikkelingen rond diaconie in parochies, Parochiële Caritas Instellingen en katholieke gemeenschappen. Inhoudelijke reflecties, beleidsmatige vergezichten, oogst van conferenties en werkdagen, concrete voorbeelden, interviews met mensen in de praktijk, recensies van relevante boeken vullen de pagina's. Het aantal pagina's per nummer bedraagt minimaal 40. Zo is *Diakonie & Parochie* een praktisch katholiek diaconaal tijdschrift. Voor redactionele contacten: crijns@ziggo.nl

Ter inleiding

Hub Crijns

Het afgelopen kwartaal zijn de beschermende maatregelen rond de corona-epidemie versoepeld en kon de samenleving richting normaal gaan. Is nu alle leed geleden? Nee, er sterven nog veel mensen aan corona en velen lijden aan long-covid. De samenleving is door de corona-ziekte en de vele sociale en economische gevolgen behoorlijk door elkaar gegooid. Er zijn veel hedendaagse noden in Nederland, zo leert een korte inventarisatie. Diaconie en caritas kunnen volop aan het werk. In dit nummer staan verhalen van diaconie en caritas in de praktijk.

In de serie over diaconale heiligen leest u in dit nummer over de diaconale heilige Charles de Foucauld, die op 15 mei heilig is verklaard. In de serie diaconale bijbelteksten toegelicht lezen we Psalm 113 en de voorkeur voor de armen. We lezen meer over de nieuwe Caritas Campagne 'Together We', waar we in de komende jaren aan kunnen meedoen. Titus Brandsma is op 15 mei ook heilig verklaard door Paus Franciscus en we lezen meer over hem in dit nummer. Hij getuigt van een dienstbare, diaconale spiritualiteit, die ook blijkt uit zijn daden.

In dit nummer leest u veel over de praktijk van diaconie en caritas. Het diaconaal interview is met Harry Notermans, pastoor parochiefederatie Ubach over Worms, en aalmoezenier van sociale werken bisdom Roermond. Diaconie en caritas kunnen in de parochie van verschillende handelingsmodellen gebruik maken. Na

twee jaar corona-epidemie zijn leerpunten verzameld voor diaconie en caritas. Diaconie en caritas doen mee in het opvangen van Oekraïense vluchtelingen. De stijgende inflatie en vaste lasten brengen de kerken van Ommen en Deventer tot een 'we geven warmte'-actie. René Serno van Samen voor Sliedrecht wint de Ab Harrewijn Prijs 2022. Het 'Ecologisch kompas' blijkt een goede handreiking te zijn voor mensen die duurzaam willen handelen. 'Dementie van binnenuit' geeft bruikbare tips aan iedereen die om gaat met mensen met dementie. Nieuwtjes, weetjes en het gedicht op de achterpagina vormen het slotdeel van het nummer.

We zijn in jaargang 35 aangeland. Toen we in 1988 begonnen hadden we niet de gedachte zo ver te kunnen reiken. Er blijkt veel te leven in diaconie en caritas. Desondanks hebben we de afgelopen jaren telkens betalende lezers verloren. We zijn onder de 350 terecht gekomen. Dat is te weinig voor een gedrukt tijdschrift. Hoe lastig het besluit ook is, u krijgt nog twee boekjes dit jaar. Dan houdt het papieren tijdschrift op. Hoe het tijdschrift er daarna uit gaat zien is nu nog in bespreking. Hopelijk is er in het najaar meer nieuws bekend. We houden de abonnementsprijs op 30 euro.

Uw leeservaringen, reacties en meningen zijn welkom bij eindredacteur Hub Crijns. Adres: crijns@ziggo.nl.

NIEUW ADRES

Officium Caritatis | Postbus 13049, 3507 LA Utrecht | e-mail: administratie@rkdiaconie.nl

Charles de Foucauld (1858-1916)

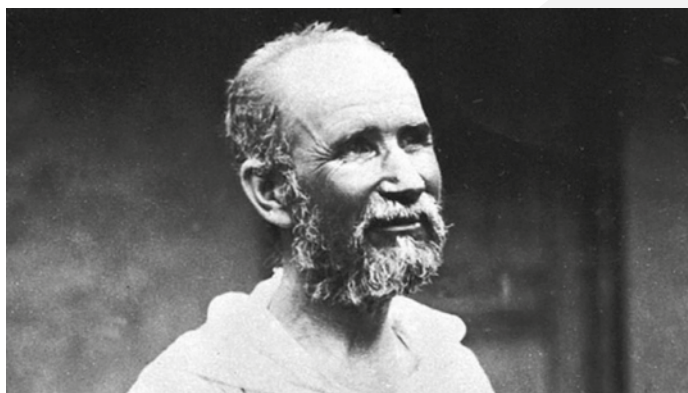
Jan Maasen is medewerker diaconie en missiesecretaris bisdom Rotterdam

Tot de mannen en vrouwen, die op 15 mei 2022 heilig zijn verklaard, behoorde naast Titus Brandsma ook Charles de Foucauld.

Aan het eind van zijn laatste encycliek *'Fratelli Tutti'* haalde paus Franciscus de toen nog zalige De Foucauld naar voren als een nastrevenswaardig voorbeeld van iemand, die door zich met de minsten te identificeren ertoe kwam broeder van allen te zijn (FT 286-287). Het leven van Charles de Foucauld heeft gelijkenis met dat van Sint Franciscus.

Charles de Foucauld

Charles Eugene de Foucauld de Pontbriand werd op 15 september 1858 in Straatsburg geboren als telg van een van de rijkste adellijke families in Frankrijk. Toen hij zes jaar oud was, stierven kort na elkaar zijn beide ouders en een grootmoeder. Zijn grootvader van moederszijde nam de opvoeding van Charles en zijn jongere zus op zich. Vanwege de Frans-Duitse oorlog in 1870 moest de familie vluchten naar Zwitserland. Na de oorlog vestigde zij zich in Nancy, waar Charles de middelbare school afmaakte. Nog tijdens zijn schooltijd verloor hij zijn geloof.

Charles de Foucauld [Foto: wikipedia]

Militaire loopbaan

Charles koos voor een carrière in het leger, een vrij gebruikelijke stap voor een lid van een adellijke familie. Tijdens zijn officiersopleiding aan verschillende instituten leidde hij een losbandig leven. Dat kon hij zich ook permitteren, zeker toen hij na het overlijden van zijn grootvader in 1878 een grote erfenis ontving. Zijn kamer in Saumur stond bekend om de vele overvloedige diners, drank en vrouwen. Zijn bijnamen 'dikkerdje' en 'varken' verwezen naar zijn corpulente omvang in die tijd. Na zijn opleiding werd hij in 1880 onderluitenant bij het vierde regiment huzaren. Vanwege wangedrag werd hij reeds na acht maanden oneervol ontslagen. Met zijn maitresse Marie Cardinale vertrok hij daarop naar Évian-les-Bains. Maar toen korte tijd later een opstand uitbrak in Algerije, waarnaar zijn eenheid was overgeplaatst, diende hij een verzoek in om terug te mogen keren. Tot ieders verrassing was dat een succes. Hij vocht dapper mee en bleek een echte leider voor zijn mannen. En hij raakte in de ban van het land, de cultuur en de bevolking van Algerije.

Toen een verzoek om verlof voor een studiereis werd afgewezen, nam hij begin 1882 ontslag uit het leger. Na een gedegen voorbereiding reisde hij vanaf juni 1883 elf maanden lang, vermomd als een joodse rabbi, door Marokko. De toegang tot dat land was indertijd verboden voor christenen. Gehuld in een wijde mantel maakte hij constant aantekeningen in een heel klein boekje, die

Charles de Foucauld
[Foto: wikipedia]

hij na terugkomst zou uitwerken tot een wetenschappelijk verslag. Daarvoor ontving hij in 1885 de gouden medaille van het Franse Geografisch Genootschap.

Bekering

Hij pakte zo goed en zo kwaad als het ging zijn oude leven weer op, inclusief zijn relatie met zijn maitresse, en reisde herhaaldelijk heen en weer tussen Frankrijk en Algerije. Maar een innerlijke rusteloosheid bleef. In Marokko en Algerije had De Foucauld kennis gemaakt met de vroomheid, de gastvrijheid en de armoede van de lokale bevolking en was daarvan diep onder de indruk geraakt. Zelf had hij al in zijn tienerjaren afstand genomen van de kerk en het christelijk geloof. Op advies van zijn nicht Marie de Bondy zocht hij op 30 oktober 1886 contact met abbé Huvelin in de Augustinuskerk in Parijs. Hij trof de priester in de biechtstoel en vroeg hem om geloofsonderricht. Diens antwoord was kort: "Kniel neer, biecht je zonden en je zult geloven." Na enig aandringen ging Charles op deze uitnodiging in en hervond zijn geloof. Hij ging weer dagelijks naar de kerk en besloot korte tijd later om nog "alleen voor God te leven".

Nazareth

Op advies van abbé Huvelin maakte hij in december 1888 en januari 1889 een pelgrimstocht naar het Heilig Land. Daar maakte het verblijf in Nazareth de meeste indruk op hem, de plek waar Jezus dertig jaar lang eenvoudig en in het verborgene geleefd had, voordat hij in de openbaarheid trad. Hier ontsproot bij Charles de roeping om in zijn eigen woorden, "een leven te leiden, dat ik vermoedde op het ogenblik dat ik door de straten van Nazareth stapte, waar Onze Heer als arme ambachtsman, onopgemerkt en onopvallend liep."

Hij wilde een leven leidde als de 'arme Jezus' en dacht na een grondige oriëntatie daarvoor het beste terecht te kunnen bij de trappisten. Begin 1890 trad hij in bij het trappistenklooster van Onze Lieve Vrouw ter Sneeuw in de Ardèche. Zes maanden later werd hij overgeplaatst naar een dochterklooster in Akbes, Syrië, een van de armste kloosters ter wereld. Daar zou hij zes jaar verblijven, maar toch niet vinden wat hij eigenlijk zocht. Langzaam drong het besef bij hem door, dat hij als trappist weliswaar een uiterst sober en arm leven leidde, maar dat hij zich geen zorgen hoefde te maken om te overleven: zijn bestaan was verzekerd, in tegenstelling tot dat van de plaatselijke bevolking. In diezelfde tijd ontstonden de eerste plannen voor een eigen congregatie van mannen, die wilden leven als Jezus in Nazareth.

Hij vroeg daarom toestemming om de orde te verlaten en werd begin 1897 van zijn geloften ontheven. Daarop vertrok hij naar Nazareth, waar hij klusjesman werd bij een Clarissenklooster. Daar leefde hij in een klein tuinhuisje uiterst sober en had hij veel tijd voor meditatie, aanbidding en gebed. En voor schrijven. Een-derde van al zijn bekende

Charles de Foucauld levend met de Toeareg
[Foto: catholicism.org]

teksten heeft hij geschreven in de drie jaar, dat hij in de tuin van de Clarissen woonde. Juist hier in Nazareth verdiepte Charles zijn roeping om Jezus na te volgen zoals Hij daar in die eerste dertig jaar had geleefd: arm en toegankelijk voor anderen, te midden van de eenvoudige mensen hun leven delend, op een onaanzienlijke plek. Hij schreef zelfs een leefregel voor de 'Kluizenaars van het heilig hart van Jezus', de congregatie die hij voor ogen had.

Algerije

Gestimuleerd door zijn biechtvader abbé Huvelin en de Clarissen groeide in diezelfde tijd zijn roeping tot het priesterschap. In augustus 1900 keerde Foucauld terug naar Frankrijk om zich voor te bereiden op de priesterwijding, die hij een jaar later zou ontvangen. Het was hem langzaam duidelijk geworden, dat je een Nazarethleven ook buiten Nazareth kunt leven. Omdat hij graag priester wilde zijn voor de meest verlatenen, liet hij zich in het najaar van 1901 uitzenden naar Béni Abbés, een kleine oase in de Algerijnse Sahara, op de grens met Marokko. Daar bouwde hij met behulp van de militairen een klein kloostertje: een kapel, drie cellen en een gastenkamer. Dat zou

een huis van gebed en gastvrijheid moeten worden en hij hoopte, dat de inwoners van Béni Abbés hem zouden gaan beschouwen als hun universele broer. Elke dag bracht hij uren door met eucharistische aanbidding, maar hij ontving dagelijks ook een stroom van bezoekers die met hem spreken wilden: slaven, armen, zieken, soldaten, reizigers, nieuwsgierigen. Hij werd met name geraakt door de slavernij die hij aantrof. Enerzijds kocht hij zelf een aantal jonge slaven vrij, anderzijds schreef hij tal van brieven om de publieke opinie in Frankrijk te beïnvloeden.

Onder de Toearegs

Op uitnodiging van een vroegere militaire kameraad kwam hij in 1904 in contact met de Toearegs in het Hoggar-gebergte en bezocht hij voor het eerst Tamanrasset, een nog veel afgelegener buitenpost in de woestijn. Van 1907 tot zijn dood in 1916 zou Tamanrasset zijn belangrijkste verblijfplaats worden, hoewel hij zich vanaf 1911 ook af en toe terugtrok in een kluis op de hoogvlakte van Assekrem, nog 80 kilometer verder. Hij leerde de taal van de Toearegs, vertaalde de evangeliën en andere Bijbelboeken, stelde zelf een woordenboek samen en een poëziebundel.

Op een gegeven moment leek het er op, dat zijn droom van een eigen congregatie zou uitkomen. Broeder Michel sloot zich bij hem aan, maar die vertrok alweer na een paar maanden: het leven in Tamanrasset was voor hem te zwaar.

Eind 1907 werd het gebied getroffen door droogte en hongersnood. Charles raakte geïsoleerd: er kwamen nog nauwelijks bezoekers en post. Hij deelde alle voorraden die hij had met de armen in zijn omgeving totdat hij zelf ziek werd en depressief. De chef van de Hoggar, Moussa ag Ammastane, vond hem bijna dood. Hij gaf direct opdracht om alle geitenmelk in een straal van vier kilometer te verzamelen en daarmee Foucauld te voeden. Dat bracht hem er weer bovenop. Tot dan had Foucauld vooral gegeven, nu was hij de ontvanger geworden. De relatie met de Toearegs werd zo meer wederzijds. Vanaf dat moment ontstonden er ook echte vriendschappen.

Père Charles de Foucauld bij de
kathedraal van Strasbourg
[Fotograaf: Mathieu de Saint-Joseph]

Charles, heb ik mijn ogen gesloten; alles werd duister voor mij; ik heb geweend en ben in diepe rouw. (...) Charles, de maraboet ('man van God'- JM), is niet alleen gestorven voor u, hij is ook gestorven voor ons allen. Moge God hem genadig zijn en mogen wij hem wederzien in het paradijs."

Invloed

Tijdens zijn leven had Charles de Foucauld nauwelijks volgelingen. Stelde hij te hoge eisen? Was het te moeilijk om met hem samen te leven en te werken? Toch houdt het verhaal niet op met zijn dood. Vijf jaar later al schreef René Bazin (1853-1932) een biografie, die enthousiast werd ontvangen. In de jaren dertig werden de eerste congregaties gesticht, die zich baseerden op het voorbeeld van De Foucauld. In 1933 stichtte René Voillaume (1905-2003) de Kleine Broeders van Jezus en later de Kleine Broeders van het Evangelie. Hij inspireerde Magdeleine Hutin (1898-1989) in 1939 tot de oprichting

van de Kleine Zusters van Jezus. Sinds 1955 verenigt de 'Associatie Spirituele Familie van Charles de Foucauld' een aantal congregaties en gemeenschappen (momenteel 19) die Charles de Foucauld als inspiratiebron hebben. Maar ook daarbuiten zijn er groepen actief, die zich door hem laten inspireren, zowel binnen de rooms-katholieke kerk als daarbuiten. Die inspiratie ligt minstens op de volgende vier vlakken.

Gedood tijdens opstand

Tijdens de Eerste Wereldoorlog verminderde Frankrijk haar militaire aanwezigheid in Algerije en ontwikkelde er zich een opstandige beweging onder de Toearegs. Geregeld werden legerposten aangevallen. Zo ook op 1 december 1916. Een vijandige Toearegstam viel Tamanrasset binnen en nam Charles de Foucauld gevangen, mogelijk om losgeld te innen. Toen er paniek ontstond bij de nadering van twee soldaten, schoot een bewaker Foucauld door het hoofd. Hij stierf terstond, 58 jaar oud. Veertien dagen later schreef Moussa ag Amastane aan een zus van Charles: "Sinds ik de dood van onze vriend vernam, uw broer

Icoon zalige Charles de Foucauld met Christus
[Foto: kenteringen.nl]

Nazareth-spiritualiteit

Vanaf het moment van zijn bekering in 1886 is De Foucauld op zoek geweest hoe hij het beste voor God kon leven. Het antwoord vond hij steeds meer in het verborgen leven van Jezus voor zijn openbaar optreden. Dat wilde hij radicaal navolgen, zo streng mogelijk, wars van elke status, eer en beloning.

Presentie

Door zijn zwijgende aanwezigheid wilde hij getuigen van Gods liefde voor de mensen. Zo hoopte hij, dat andere mensen tot Christus zouden komen. Daarom koos hij er ook voor om als priester in een islamitisch land te leven, hoe afgelegener, hoe beter. Niet als missionaris, maar als man van gebed. De moslims in zijn omgeving hebben hem ook zo ervaren en beschouwden hem daarom als een maraboet. Tegelijk zag Charles in hen Jezus, zoals blijkt uit deze voornemens uit 1902: "Voor de armen koken, als ik daartoe in staat ben; hun te drinken en te eten brengen, deze diensten niet aan anderen overlaten. In iedere zieke niet een mens, maar Jezus zien, vandaar achting, liefde, medelijden, vreugde en dankbaarheid, omdat men hem mag verplegen, ijver, zachtmoedigheid. De zieken dienen zoals de armen, me inspanssen om de enen zowel als de anderen de nederigste diensten te bewijzen, zoals Jezus, toen Hij de voeten van zijn apostelen waste."

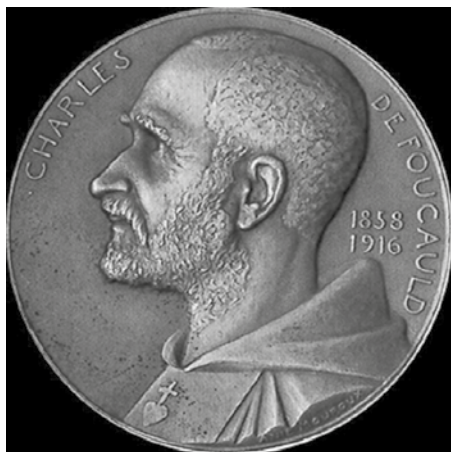
Sociale vriendschap

Het dikkerdje van 1880 was na zijn bekering een steeds ascetischer leven gaan leiden, wat hem in 1907 bijna zijn leven kostte. Hij werd gered door de zorg van de Toearegchef en de andere islamitische burenen. Die ervaring wordt door sommigen wel zijn tweede bekering genoemd: vriendschap

berust niet alleen op geven, maar ook op ontvangen. Sociale vriendschap gedijt niet bij eenrichtingsverkeer, maar vraagt om wederkerigheid.

Getuigenis door presentie

De diaconale presentie was in de ogen van Foucauld dé manier om missionair onder de

Herinneringsmedallion Charles de Foucauld 2016
[Fotograaf: Mathieu de Saint-Joseph]

Toearegs aanwezig te zijn: "ik wil hen aan mij laten wennen, vriendschap met hen sluiten, de muur van vooringenomenheid steen voor steen afbreken, de muur van argwaan, van onbekendheid, die ons gescheiden houdt. Dat is niet het werk van één dag. Ik begin met het ontginnen, anderen zullen volgen die het werk zullen voortzetten. Mijn leven is niet dat van een missionaris, veel meer dat van een

kluizenaar." Om deze geduldige pedagogiek wordt hij tegenwoordig wel gezien als boegbeeld van de interreligieuze dialoog. De vraag is, of hij daarmee zelf zou hebben ingestemd. Hij bleef hopen, dat op zijn indirecte wijze de Toearegs zich uiteindelijk zouden bekeren tot het christendom.

Biografie van Charles de Foucauld:
<https://www.charlesdefoucauld.org/nl/biographie.php>
Gerard Moorman (red), 'Charles de Foucauld. Missionaire presentie, toen, nu en in de toekomst', NiM, Nijmegen, 2006; http://www.oecumene.nl/files/WZ/2009_Charles.pdf
Peter Nissen, 'Charles de Foucauld. Broeder van alle mensen. Zijn leven en zijn spiritualiteit', Adveniat, 2022, ISBN : 9789493279162, paperback, 104 pag, € 15,99.

Hij tilt de arme uit het stof

Psalm 113

Diaken Vincent de Haas

7 Hij tilt de arme uit het stof,
Hij trekt hem omhoog uit het vuil
8 en geeft hem een troon bij mensen van aanzien,
mensen van aanzien uit zijn volk.
9 Zelfs wie gehuwd en onvruchtbaar is
zet Hij hoog op een troon
als een gelukkige moeder van kinderen.
Halleluja.

Psalm 113 werd mij aangedragen omwille van de aandacht voor de armen. Hopelijk wordt met de uitleg duidelijk welk belang psalmen in het algemeen voor armen hebben.

De gevallen bloemblaadjes dwarrelen omhoog om u te begroeten

Hallel-psalmen

Psalm 113 is de eerste van de zogenaamde Hallel-psalmen. De reeks loopt van psalm 113 tot en met psalm 118. Elk van deze psalmen begint met Hallelu-Yah – Loof de HEER. Wij zingen in onze liturgie nog altijd met alle Joden en christenen: Alleluja. Interessant is dat dit Hebreeuwse woord onvertaald is gebleven en overgeleverd. Veel mensen die het zingen, weten niet dat ze een Hebreeuws woord uitspreken. Dat in tegenstelling tot het woord 'psalm'. Psalm is de Griekse vertaling van het Hebreeuwse woord 'Mizmar'. Mizmar betekent zoveel als lied (net als psalm overigens).

Jezus heeft de psalmen 113 tot 118 gebeden aan het einde van het Laatste Avondmaal, zo vermelden de evangelies van Matteüs en Markus. Deze psalmen herinneren zoals bij ieder joods feest aan de weldaden van God en aan de bevrijding uit slavernij en onderdrukking. Wie de zes psalmen achtereenvolgend bidt, krijgt de lofzang ingescherpt. Zij doen de herinnering van de zanger(es) herleven en zij actualiseren: je beleeft wat je zingt.

Bijbellied

De psalm volgt het klassiek patroon van een bijbellied. Het begin bestaat uit oproepen om te zingen, te loven en te prijzen. Daarna volgen de redenen waarom men zou moeten loven en prijzen. Centraal in de oproepen staat dat men God moet loven van zonsopgang tot zonsondergang. Elders vindt men oproepen om dat dag en nacht te doen. De psalm geeft twee redenen. De eerst reden is de grootheid van de HEER. Hij beheerst de hemel en Hij overziet hemel en aarde. God als Schepper is een regelmatig terugkerend thema in de psalmen. Door

Geven en ontvangen

Caritas en Diaconie rond de tafel

Erica Meijers is universitair docent Diaconaat aan de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) voor de vestiging Groningen

God als Schepper te erkennen geloof je ook dat Hij de Enige is. Buiten Hem is er geen god. Door de woorden heen verschijnt de naam van een van de aartsengelen, te weten Michael. Zijn naam betekent Wie is als God?

De tweede reden is de aandacht die de HEER heeft voor de armen en de onvruchtbaren. Beide groepen staan aan de rand van de maatschappij. Zij tellen niet mee als het om roem en eer gaat. Maar God tilt hen op, trekt hen omhoog, geeft hun een troon, een hoge troon.

Het Psalmenboek noemt vaak de armen

'Gerechtigheid' is als centraal Bijbels woord verbonden met armen. Aan hen in het bijzonder zal God recht doen. Rechters zouden recht en gerechtigheid moeten nastreven, maar ze falen omdat ze rekening houden met belangen van anderen. Daarom gaat het er vaak zo fel toe in de psalmen. Juist de rechters en de leiders van het land worden beschuldigd van machtsmisbruik.

Wie zijn de armen in de psalmen? Veel commentaren spreken over spiritueel armen. Het zou gaan om de armen van geest. De mensen zonder grote mond tegen God en zijn gebod. Die zijn ook in beeld. Er is nog een betekenislaag. Een van de belangrijkste elementen in Schriftlezen is aandacht hebben voor de ondergang. In het geval van de psalmen gaat het dan om de ballingschap. De inwoners van Israël en Judea hebben alles verloren: tempel, stad en land. Niets is erover van hun bezit en van wat hen heilig is. Door de Assyriërs en de Babyloniërs zijn ze vernederd en van alles beroofd. Uitgebuit en arm zijn ze afgevoerd naar een ander land om er als slaven te dienen. Deze catastrofe tekent veel van de Schriftteksten en in het bijzonder de psalmen. Die ballingschap wordt hier niet aangeduid, maar speelt op de achtergrond mee. In de wereld van vandaag zijn genoeg mensen en volken die van land, stad, bezit, godshuizen en wat dan ook zijn beroofd. Alleen al de vele vluchtelingen in ons land kunnen er genoeg van vertellen.

De armen onder ons

Er is nog een derde betekenislaag. Die laag betreft de daadwerkelijke armen in elk land. De mensen in nood die zonder economische of sociale macht aan de kant staan en niet weten hoe ze aan hun toekomst moeten bouwen. Ook de onvruchtbare vrouwen werden en worden nog altijd in de vele landen verstoten. Soms niet omdat ze kinderen baren, maar wel omdat ze geen zonen hebben gekregen.

Net als in het Magnificat (het loflied van Maria in Lukas 1,46-55) worden zij door de barmhartigheid van God verheven. In het Loflied van Maria worden dan de rijken verstoten. Hier worden ze beide tot eenzelfde niveau verheven. Ze mogen met prinsessen en prinsessen op de hoge troon zitten. In psalm 14 (de herhaling staat in psalm 53) spreekt God zelf uit dat Hij zal opkomen voor de ontrenten en de armen. In het lied uit de profeet Amos (Amos 8,4vv) worden de armen en de weduwen voor een habbekrats verkocht of opgelicht. In de verhalen van bevrijding uit het boek Exodus komt God zelf op voor de tot slaaf gemaakte stammen van Israël.

Een verzetsboek

In die zin is het boek van de Psalmen een verzetsboek. De armen en ontrenten zijn in dit Bijbelboek niet het lijdend voorwerp, maar het subject van de goddelijke orde die de psalmwoorden oproepen. Psalmen zijn verzetsliederen tegen een orde die wanorde maakt. Ze zingen tegen alles in van een nieuwe orde van gerechtigheid, barmhartigheid en vrede. Zij houden de hoop levend dat deze wereld anders ingericht kan en zal worden.

Zo ligt er een uitdaging om met de armen het Psalmenboek te openen en met hen te ontdekken hoe dit ons stimuleert en inspireert op de weg van barmhartigheid, diaconie en caritas. Op de weg voor betere structuren in samenleving, economie en bezit.

De illustratie is uit Aafke Holman. 'De Psalmen een vertaling in kleur', 2004. Psalmvertaling N. Tromp, Willibrordvertaling 2012.

De praktijk van Caritas en Diaconie is breed en divers. Het omvat naast allerlei vormen van individuele praktische ondersteuning meer structurele betrokkenheid zoals schuldhulpverlening, armoedebestrijding, solidariteit met vluchtelingen en reikt over de grenzen van ons land met steun aan internationale ontwikkelingsprojecten.

In veel van die praktijken speelt de bede 'geef ons heden ons dagelijks brood' op de een of andere wijze een rol. Kerkelijke gemeentes en parochies dragen financieel bij aan voedselbanken, en zijn hier via vrijwilligers vaak direct bij betrokken. In inloophuizen staat de koffie klaar en soms een ontbijtje. Iedereen weet dat het daarbij niet alleen gaat om het vullen van de maag. Soms gaat het daar in het geheel niet om. Eten delen gaat om menselijke warmte, ontmoeting, veiligheid en gerechtigheid, het onderbreken van de dag en nog veel meer.

Samen diaconaal eten

De rol van (samen) eten in caritas en diaconie heeft hele oude papieren. De eerste keer dat het evangelie het woord *diakonia* noemt (Mark 1:29-31) gaat het om het dienen aan tafel door de (door Jezus genezen) schoonmoeder van Petrus. In vele andere bijbelteksten waarin dit woord

voorkomt is de verbinding met de tafel zo nauw, dat 'dienen aan tafel' een gebruikelijke vertaling van het Griekse woord *diakonia* was. Wie breder naar de praktijk van caritas kijkt in het Nieuwe Testament, ziet dat samen eten daarin centraal staat. Denk aan

Jezus' vele gesprekken aan tafel, de keren dat hij aanschuift bij mensen die door anderen als onwaardig gezelschap worden beschouwd, het beroemde verhaal van de broden en de vissen, dat het wonder van het delen vertelt. Denk ook aan Mattheus 25, die basistekst voor diaconie en caritas, waarin Jezus zich identificeert met de 'minste zusters en broeders'. In al die verhalen gaat het steeds om het erkennen en dienen van hongerigen en uitgesloten en om de verkondiging van het Koninkrijk van God, waar allen ten volle deelhebben aan vrede en recht. Net als in de praktijken van diaconie en caritas is het delen van voedsel in deze bijbelteksten steeds verbonden met het delen van verhalen, ervaringen en verlangens.

Geven en ontvangen

Zodra het om voedsel en tafelen gaat, hebben we te maken met de dynamiek van geven en ontvangen: tussen de aarde met al haar levende wezens en de mensen en tussen mensen onderling. Ik onderzoek in deze bijdrage deze dynamiek door te kijken naar twee praktijken, door

Jezus aanbevolen aan wie hem wil volgen. Het eerste is het gebed dat we kennen als het 'Onze Vader', en dan in het bijzonder de regel 'Geef ons heden ons dagelijks brood'. Het tweede is de viering van de eucharistie. Samen geven zij de praktijk van caritas en diaconie fundament en richting.

Ons dagelijks brood

Op grond van het gebed 'Geef ons heden ons dagelijks brood' formuleerde de in 2010 overleden Zuid-Afrikaanse theoloog Steve de Gruchy vier stellingen, die helpen dit gebed te begrijpen in de context van de hedendaagse omgang met voedsel. Het gebed om brood is een gebed om leven, want voedsel is leven, zo stelt hij allereerst. De omgang met voedsel legt daarom de onderlinge menselijke verhoudingen bloot. Omdat er zoveel eten wordt gedeeld in diaconie en caritas, is het de moeite waard te kijken wat deze voedselpraktijken blootleggen over dit werk. Op elke plek is dat anders en de overwegingen in deze bijdrage zijn vooral een uitnodiging eens goed te kijken naar je eigen werk en ervaringen. Wat valt er dan op over onze praktijken van geven en ontvangen?

De broodgebeden

De vier stellingen waarmee Steve de Gruchy het gebed 'Geef ons heden ons dagelijks brood' bespreekt, zijn elk verbonden met een stukje van het gebed. De eerste stelling gaat over het eerste deel van de bede: 'Geef ons...' en luidt: Wij geven het leven niet, maar ontvangen het. We bidden tot God om ons dagelijks brood, niet tot de regering of de supermarkt. Theologisch gezien zijn mensen ontvangers, of je in de voedselbank nu voor of achter de toonbank staat. We houden allemaal onze hand op voor brood, voor een menswaardig leven. Wij zijn de ontvangers, God geeft. De tweedeling die we zo vaak aantreffen in

praktijken van diaconie en caritas tussen een groep die geeft en beslist, en een groep die ontvangt en afhankelijk is, wordt hiermee fundamenteel onder kritiek geplaatst. In het werk van caritas en diaconie moet deze tweedeling steeds kritisch worden gezien en waar mogelijk worden doorbroken.

De tweede stelling gaat over het brood zelf: dat groeit niet op het veld. De productie van voedsel vraagt om menselijk werk. Wij zijn co-scheppers in Gods missie voor de wereld. Om volwaardig mens te zijn is het onmisbaar om scheppend actief te kunnen zijn. Dat veronderstelt dat we in staat zijn mee te beslissen over datgene wat ons leven vormgeeft: de productie van ons voedsel, maar eveneens de regels en structuren die bepalen hoeveel geld we hebben, waar we wonen (of niet) en hoe we ons leven inrichten.

Ten derde stelt De Gruchy, en hier gaat het om ons (geef ons...), dat voedsel een zaak van gemeenschap is. Het brood is van en voor ons allemaal.

De tweede en derde stelling betekenen dat vragen rond eigenaarschap, zeggenschap en verdeling niet alleen cruciaal zijn voor politiek en economie, maar ook voor diaconie en caritas. Daarbij gaat het zowel om de profetische aspecten van deze praktijken - de strijd voor gerechtigheid - als ook om de alledaagse vormgeving van het werk: heeft iedereen een stem in de organisatie en verdeling van het werk? Hoe kan dit vorm gegeven worden? Vertrouwen we daarbij voldoende op de ervaringen en de creativiteit van alle betrokkenen?

In de laatste stelling wordt duidelijk dat al deze vragen in het leven van alledag hun beslag krijgen. Het gaat immers om ons dagelijks brood. Daarbij legt De Gruchy het accent op de dubbele betekenis van brood als

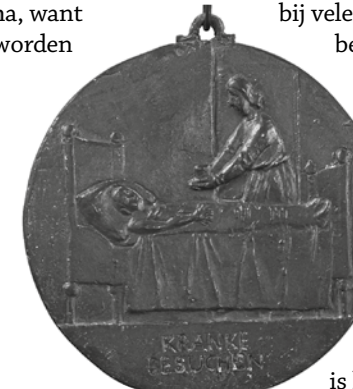
een lichamelijke en spirituele werkelijkheid: een mens leeft niet bij brood alleen, zoals de werkers in diaconie en caritas elke dag ervaren. Voedsel gaat, in de productie, distributie en consumptie ervan, niet alleen om het naakte overleven, maar ook om waardig leven. God wilde niet dat Israël terugging naar de 'vleespoten' van Egypte en zorgde daarom voor manna, want brood behoort in vrijheid te worden gegeten, niet in slavernij. In Johannes 6:48-51 noemt Jezus zichzelf het levende brood. Hij stond met zijn hele leven in voor het Koninkrijk van God dat hij verkondigde, waarin de hongerigen en 'de minsten' vooraan staan.

Eucharistie

De intieme verbinding tussen lichamelijke en spiritualiteit in ons voedsel komt in het liturgische leven tot uiting in de viering van de eucharistie. Jezus noemde zijn eigen lichaam brood, en zijn eigen bloed wijn. Waar de bede 'Geef ons heden ons dagelijks brood' onze aandacht richt op de verhoudingen in de samenleving als geheel, verwijst het brood, dat we delen tijdens de eucharistie, direct naar Jezus' missie en richt daarmee onze aandacht op de christelijke gemeenschap en haar handelen.

Van oudsher hebben de diakenen een belangrijke rol in de viering van de eucharistie. Zij verzamelen de gaven, bereiden de tafel voor en helpen bij het uitdelen van het brood. In de protestantse traditie heeft Johannes Calvijn de diakenen er bovendien verantwoordelijk voor gemaakt dat de armen niet tekort zouden komen; zo ontstond er een nauwe relatie tussen eucharistie en diaconie. In de Oosters orthodoxe kerken spreekt men wel van diaconie als de 'liturgie na de liturgie', en verbindt zo eucharistie en diaconie/caritas. In de oecumenische Lima teksten over Doop,

Eucharistie en Ambt vinden we ook deze relatie tussen eucharistie en diaconie. De verbinding tussen beiden is een vertrouwd gegeven in vele christelijke tradities. Toch is de eucharistie als bron voor diaconie en caritas bij velen nauwelijks bekend.

Breken en delen van leven

De manier, waarop ik de verbinding tussen eucharistie en de praktijken van diaconie en caritas leg, is gevormd door mijn calvinistische achtergrond. Er zijn andere verbindingen mogelijk. Een voorbeeld daarvan is het werk van de rooms-katholieke

theoloog en ecooloog Norman Wirzbah, die stelt dat we door te eten deelnemen aan Gods zelfofferende liefde voor de mensen. De lijn die ik volg staat daar niet los van, maar kiest als insteek de praktijk van breken en delen rond de tafel, die deel geeft aan het breken en delen van Christus zelf. Hij is de gastheer aan tafel op dezelfde manier als God het leven geeft. De mensen ontvangen.

Maar als co-creators is dat een actief ontvangen, waarbij De Geest ons in het gedenken van het lijden van Christus en in het verlangen naar het Koninkrijk van God tot zowel ontvangers als gevers maakt.

Elke keer dat we het brood eten, Christus' gebroken lichaam, is hij onder ons. Het verkondigen van de dood van Christus tot hij komt, is zowel een profetische daad van protest tegen zijn lijden en sterven, als ook de bevestiging dat het kwaad dat tot zijn kruisiging leidde, is overwonnen: Jezus leeft. Net als in het 'Onze Vader' is de gemeenschap hier onmisbaar: we gedenken en verwachten als gemeenschap van kwetsbare en geschonden mensen. De pijn van het leven, de ervaringen die worden

opgedaan in het werk van caritas aan al die andere tafels, klinken mee rond de Tafel van de Heer en worden daar bevestigd en erkend. Daardoor ontstaat hoop en verlangen naar een andere werkelijkheid. De wijn van het Koninkrijk wordt aan deze tafel genoten, omdat het Koninkrijk op dat moment aanwezig is, en de wereld zoals we die kennen voor even onderbreekt. We ontvangen Christus en reiken dan het brood aan elkaar.

In zijn kern wordt het werk van caritas en diaconie gekenmerkt door eenzelfde dynamiek als die van de eucharistie: het zichtbaar maken van lijden is protest tegen een verkeerde wereld; de erkenning van wie ongezien is geeft hoop. Het verlangen naar een wereld van vrede en recht dat hieruit ontstaat werpt een ander licht op de gemeenschap; door het delen (ontvangen en geven) verdicht het verlangen zich tot vreugde die nieuwe kracht geeft.

Het brood en de wijn van Christus, waaraan we deelhebben tijdens de eucharistie, is een maaltijd van overdaad, niet van schaarste. Daarom kan het ook niet binnen de muren van de kerk blijven, maar wil het gedeeld worden in de straten van oude stadswijken, in vluchtelingenkampen, verpleeghuizen en op zovele plekken waar gebrokenheid is. Nadat we dit brood hebben ontvangen en gedeeld rond Christus' tafel, worden we geroepen om Hem opnieuw te ontmoeten in onze steden en dorpen.

Tafelen

Diaconaat en Caritas draaien om ontvangen en geven, in die volgorde. De ontvankelijkheid voor de ervaringen en de nood van anderen gaan vooraf aan het bedenken van oplossingen.

De dynamiek van ontvangen en geven, zoals we die kunnen leren in het 'Onze Vader' en aan de Tafel van de Heer, stelt de onderlinge menselijke relaties in het centrum van de praktijk van caritas en diaconie. Die relaties zijn voortdurend in beweging en moeten steeds, al improviserend, opnieuw worden

vormgegeven. Van de gever mag verwacht worden dat zij/hij weet dat mens-zijn begint bij ontvangen. In de praktijk betekent dit kijken en luisteren voor handelen, en vertragen om ruimte te scheppen voor het co-creatorschap van wie geen of weinig bewegingsruimte heeft. Van de ontvanger mag verwacht worden dat hij zichzelf serieus neemt als co-creator en dus ook als een mens die geeft.

Het breken en delen tijdens de eucharistie vraagt om voortzetting in het werk van caritas en diaconie, en de ervaringen aan de tafels van opvangplekken, voedselbanken en in preciaire gemeenschappen verdienen de volle aandacht aan de tafel van de Heer. Het werk van diaconie en caritas kan zo worden gezien als een vorm van gedenken van het lijden van Christus en als verlangen naar het Rijk van God, waarin alle mensen ontvangers en gevers zijn.

Doop, Eucharistie en Ambt. Rapport van de commissie van Geloof en Kerkerde Wereldraad van Kerken, Lima, Peru, 1982. Steve de Gruchy, 'Give us This Day our Daily Bread': Four Theological Theses on Food and Hunger', in: Beverly Haddad (ed.), *Keeping Body and Soul Together. Reflections by Steve de Gruchy on Theology and Development*, Dorpspruit: Cluster Publications 2015, 151-160. Erica Meijers, 'Come and Eat: Table Fellowship as a Fundamental Form of Diaconia', in: *Diaconia. Journal for the Study of Christian Social Practice*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, Vol. 10, 1, 2019, p. 85-111. <https://doi.org/10.13109/diac.2019.10.1.85> Norman Wirzba, *Food and Faith. A Theology of Eating*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019. Werken van Barmhartigheid in de Martinuskerk Ralingen an der Sauer 2016. Entwurf Theo Heiermann, Köln, 1993. <https://www.bistum-trier.de/heiligens-jahder-barmherzigkeit-2016/>

“Pelgrimeren heeft mijn leven feitelijk doen veranderen”

Het diaconaal interview is met Harry Notermans, pastoor parochiefederatie Ubach over Worms in Landgraaf en aalmoezenier van sociale werken in het bisdom Roermond

Harry Notermans wordt in 2019 pastoor van de parochiefederatie Ubach over Worms in Landgraaf. Deze parochiefederatie bestaat uit vier kernen: Waubach, Rimborg, Lauradorp en Abdissenbosch. Het zijn kleine dorpen, waarvan Lauradorp is ontstaan dicht bij de mijn Laura.

Corona pandemie

“Een flinke kink in de kabel vormde de corona pandemie met de strenge sluitingen van de samenleving in maart 2020. Duitsland was hier voor en na de carnaval een brandhaard. En hoewel we wel dachten dat het virus plaatselijk zou blijven, deed het dat niet. Alles ging op slot en voor het parochielevens betekende dat een grote handicap. Voor mij als beginnend pastoor

ook. De laatste anderhalf jaar zijn er tijden van op slot gaan dan weer wat vrij zijn, opnieuw op slot en weer herbeginnen. We zijn de eredienst gaan streamen. We zijn podcasts gaan doen. We hebben veel digitale technieken toegepast, zoals ook telefoneren en digitaal vergaderen. Het is wel lastig als je de mensen nog niet goed kent. Gelukkig heeft de parochie veel vrijwilligers, zijn er kerk-TV vrijwilligers en heeft de parochie een goede IT-vrijwilliger. Digitaal werken voorziet in een belangrijke behoefte naar contact. Toch zie je de mensen na een lockdown weer snel terug in de kerk, want er is een verlangen naar eucharistie vieren. En natuurlijk koffie drinken na de mis. Dat samen zijn en napraten mis je ook sterk tijdens een lockdown en het geeft aan kennismaken met de mensen flinke handicap.

In mei vorig jaar heb ik rond Hemelvaart enkele dagen met twintig vrijwilligers een deel van de wandeltocht Via Belgica gelopen. We hebben vooral gewandeld in tweetallen en zo heb ik met de vrijwilligers goed kennis kunnen maken. Corona heeft ook hier in de streek goed huisgehouden. Er zijn veel mensen ziek geweest. Ik heb in een jaar ruim dertig uitvaarten gedaan. Er is gebruik gemaakt van andere manieren, zoals in de crematoria of andere centra. Er zijn veel andere vormen van afscheid ritueel bijgekomen, omdat maar weinig mensen bij een uitvaart aanwezig konden zijn. Dus je wordt wel creatief samen met de families om een goed afscheid te maken. Het blijft moeilijk om per telefoon mensen te begeleiden. Ik heb veel mensen

thuis bezocht. Dat was in de eerste strenge lockdownperiode met veel handicaps. Achteraf gezien was dat niet goed voor veel mensen. Ik heb evengoed bij zieken thuis de communie gebracht. Met dat huisbezoek heb ik corona opgelopen in februari 2021. De test was positief. Gelukkig heb ik niet veel gevolgen opgelopen. De reuk was weg. Ik ben vijf dagen in quarantaine geweest. De reuk is na ruim een jaar nog niet goed teruggekeerd.”

Kritisch denken

“Er valt veel te zeggen over die afsluitingen van de samenleving. Ik volg het beleid kritisch. Het beleid is vooral geleid door in te zetten op medische oplossingen. De rest moest er voor wijken. Er is amper nagedacht over de vele gevolgen op sociaal en geestelijk gebied. Er zou in het beleid ook anders ingezet kunnen worden, zoals op gezonde levensstijl, biologisch voedsel, bewegen, gezonder leven. Het enige wat we daaraan over hebben gehouden is een suikertax. Dat is een gemiste kans eigenlijk. Hetzelfde heb ik meegemaakt in mijn vorige parochie in Midden-Limburg. Toen heerste er de q-koorts. Mensen hebben er grote gevolgen aan overgehouden en mensen blijven ziek. Maar het beleid ontkende eerst de ziekte, en keek er toen langs weg. De grootschalige veehouderij en de economie gaan voor de mensen. Er is geen beleidsinstrument dat zich bezig houdt met andere alternatieven, met hulp voor de zieke mensen, of met een inzet op een gezondere levensstijl en een versoering van de intensieve veehouderij. Ook dat is een gemiste kans geweest. In de corona-epidemie is gemikt op het zo laag mogelijk houden van de cijfers in de

ziekenhuizen. Daar moest alles voor wijken. Dat is achteraf gezien een eenzijdige keuze geweest. De vraag is natuurlijk of we het met de kennis van nu toen beter gedaan zouden hebben. Hoe erg het virus was, wist immers niemand. Maar een maatschappij, die zo kunstmatig leeft, eenzijdig is op een aantal aspecten, moet niet verbaasd zijn als ze zo getroffen wordt. Wie zich bezig houdt met gezonde leefstijl en gezonde voeding was wel gewaarschuwd. Je kon een ramp op je vingers aftellen.”

Pelgrimerende inzichten

“Ik ben tot dit inzicht gekomen als pelgrim. Als je enkele dagen een pelgrimstocht loopt leef je anders. Je maakt een dag mee, je ziet wat er om je heen gebeurt, je bent zelf in beweging. Ik ben dat sinds 2011 blijven doen elk jaar. Je hebt tijd om na te denken over hoe wij leven, hoe wij zaken doen, ondernemen, produceren, consumeren. Ik heb ook vaker parochianen meegevraagd, zoals vorig jaar in mei. We leven in een zichzelf verslindende maatschappij. Die rolt de afgrond in. Neem ons tijdbesef of het reisbesef dat je hebt. Je kunt denken in wandeltijd, fietstijd, autotijd. Nederland denkt inmiddels altijd in autotijd. Je richt er je agenda op in. De auto doet het altijd. De wegen zijn goed. Dus je bent er snel en kunt nog andere afspraken daarna maken. Hoe anders is het als je denkt in wandelen of fietsen. Bisschop Willibrord deed vroeger alles per paard. Het reistempo en het leeftempo was echt anders. Ook het levensbesef is anders geworden. Wij worden door mechanisatie beheerst en door snelle communicatiemiddelen. Door te pelgrimeren leer je dat andere leven kennen en ontdek je hoe vreemd we nu eigenlijk

leven. Dat inzicht is gaandeweg ontstaan en je mag van een bekering spreken. Pelgrimeren heeft mijn leven feitelijk doen veranderen. Ik ben steeds meer gaan wandelen en fietsen. De auto kan niet weg, want de die bekering heeft nog niet iedereen bereikt.”

Anders denken en doen over voeding

“Ik ben ook anders gaan denken en doen over voeding. Vijf jaar geleden ging mijn huishoudster met pensioen. Opvolging was niet gemakkelijk te vinden. Ik heb toen zelf gaan inkopen en koken. Ook de rest van het huishouden ben ik zelf gaan doen. Al doende krijg je meer informatie. Ik ben de richting opgegaan van gezonde biologische voeding. Van het consumeren kom je vanzelf bij het produceren uit. Onze voedselproductie is efficiënt gericht op massa, met voorbijgaan aan allerlei risico's. Denk aan vergiften, intensieve veehouderij, het voortdurende vervoeren van dieren, het op elkaar stapelen van producten. Andere keuzes en een kritische omgang zijn iets van een minderheid. Andere aspecten zoals sociaal, geestelijk, welzijn, milieu, duurzaam worden in de regel niet meegerekend. Als je toch anders wil prijs je jezelf uit de markt. Boeren moeten dus wel mee doen met de race. Je moet van goeden huize komen om voor andere manieren van voedsel produceren een bank mee te krijgen. Vaak houden die de alternatieven al tegen. De monoculturen zijn er en het is moeilijk om er van af te komen. Als consument kun je kritisch zijn en hoewel je weinig hebt in te brengen, kun je daar wel beginnen. Gezond eten en goed bewegen is niet perse duurder, maar je moet er wel zelf wat voor doen. Als je om je heen kijkt ben je per saldo niet eens zo veel duurder uit. En als je als consument vraag creëert dan wijzigen op den duur ook de productiemethoden.”

“Er is amper nagedacht over de vele gevolgen op sociaal en geestelijk gebied”

Aalmoezenier van Sociale Werken

“Op 1 mei 2021 heeft bisschop Smeets mij benoemd tot aalmoezenier van sociale werken in het bisdom Roermond. Ik zal in die functie werkzaam zijn op het raakvlak van Kerk en maatschappij, met aandacht voor een integrale samenleving. En ik vertegenwoordig het bisdom Roermond in het landelijk Officium Caritatis. De link met deze taak ligt er rond de vraag wat menszijn betekent in de zorg voor schepping. Daar hoort ook opvang van vreemdelingen bij. In mijn vorige parochie was ik sinds 2015 betrokken bij het vluchtelingenwerk Weert, waar in de Van Horne kazerne een Azielzoekerscentrum

(Azc) werd ingericht. Er werden daar duizend mensen opgevangen. Er waren veel protesten in sommige plaatsen in Nederland tegen de komst van vluchtelingen. In

Weert heeft de burgemeester dat goed gestroomlijnd: hij liep voorop in het debat en nodigde iedereen uit om mee te doen. Zo bleven protesten uit en won de goodwill. De parochie heeft toen meegedaan aan het begeleiden van statushouders. Het gaat om inburgeren, en om de weg te vinden in de bureaucratie van Nederland met wonen, huren, verzekeringen, energiecontracten, telefoonabonnement, enzovoorts. Onze wereld is ingewikkeld als je van buitenaf binnenkomt. En je leert al doende ook de wereld van de vluchtelingen kennen, hun godsdienst, hun cultuur. Er zijn serieuze moslims bij en agnosten en alles wat er tussen in zit. Net als bij ons de katholieken. In Stramproy is in de parochie een vluchtelingenproject opgezet. We hebben toen veel hulp ontvangen van Hub Vossen, de aalmoezenier van Sociale Werken bij de Dienst Kerk en Samenleving in het Bisdom Roermond. Hij heeft ons geholpen om de

Harry Notermans is geboren in 1965 en opgegroeid in Schaesberg (later Landgraaf). Na het Atheneum is hij in 1983 Rolduc de priesteropleiding gaan volgen. Hij wordt in 1991 priester gewijd en benoemd als kapelaan in Helden en daarna in Heer-Maastricht. In 1996 wordt hij pastoor in Stramproy met de kerkdorpen Altweerderheide, Swartbroek en Tungalroy. In 2019 volgt de benoeming tot pastoor in Ubach over Worms, waarin de federatie vier kerkdorpen dichterbij elkaar komen. In mei 2020 volgt de benoeming tot aalmoezenier van Sociale Werken in het Bisdom Roermond.

weg naar de burgerlijke gemeente te vinden, lijnen uit te zetten, het werk op gang te brengen. Ook met het zoeken naar financiële middelen heeft hij ons geholpen. Totdat het Bisdom Roermond ging bezuinigen. Alle pastorale afdelingen werden noodgedwongen door geldgebrek opgeheven, dus ook de Dienst Kerk en Samenleving. De bisschop moest dat pijnlijke besluit helaas nemen.”

Stichting Tijdig

“Daarna is er door het katholiek Maatschappelijk Aktiveringswerk en door verschillende Limburgse fondsen gezocht naar een manier, om het werk dat gedaan werd door te kunnen laten gaan. Zo is na anderhalf jaar beraadslagen de Stichting Tijdig opgericht. De Stichting Tijdig stimuleert en faciliteert sociaal maatschappelijk initiatieven

“Wij worden door mechanisatie beheerst en door snelle communicatiemiddelen”

tot in de kleinste haarvaten van Limburg. De naam van de stichting verwijst naar de rede uitgesproken door Dr. H. Poels te Weert op 1 juni 1903. Dr Henri Poels (1868-1948) was een bekend aalmoezenier van sociale werken en heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de economische en sociale verbeteringen in de provincie en was nauw betrokken bij tal van katholieke maatschappelijke organisaties zoals de woningbouw, onderwijs, maatschappelijk werk en volksgezondheid. Het gaat om mensen, opdat zij tot hun recht kunnen komen. We nemen daarbij de veerkracht in de kwetsbaarheid van mensen als uitgangspunt. Nu zijn twee mensen parttime actief om te inventariseren wat gaande is, wat er diaconaal gebeurt, en wat er nodig is in Limburg. Vanuit het Franciscushuis in Weert zijn Rene Haustermans en Petra Ritzen actief. Nu al is duidelijk dat het bij elkaar brengen van mensen lastig is. Als aalmoezenier van sociale werken doe ik vingeroefeningen. De corona omstandigheden hebben niet meegeholpen om veel contacten te leggen. Er zijn wel acute

noden ontstaan, zoals de watersnoodramp in Zuid-Limburg in de zomer van 2021 en nu dit jaar de Oekraïne-oorlog met vluchtelingen die hierheen komen. Mensen bij elkaar brengen is heel lastig. Het is veel zoeken en nabellen. Rond de Syrische vluchtelingen weet ik wel een en ander. De mensen uit Oekraïne is een nieuw iets. Er zijn veel christenen onder, die een band hebben met het orthodoxe christendom. Veel van de liturgie en riten van de Oekraïens-orthodoxe Kerk komt overeen met die van de Russisch- en Grieks-orthodoxe kerk. Met het platform vluchtelingen zijn we nu aan het uitwerken wat we met Pasen kunnen bieden aan kerkelijke viering. En hoe we dat het beste kunnen organiseren.”

Take Care BnB

“Toen ik hier in Oud-Ubach kwam te wonen in een grote pastorie heb ik

gedaan, wat ik in mijn oude parochie ook al deed. De bovenverdieping gebruik ik niet en is afzonderlijk te gebruiken. Ik heb er een aanbod van gemaakt in het netwerk van Take Care BnB. Het gaat om statushouders, die in een Azc zitten en nog geen huis hebben, tijdelijk opvang te geven. Het kan drie maanden zijn of korter. De woning boven is sindsdien in gebruik door vluchtelingen. Momenteel logeren er een moeder en twee kinderen uit Oekraïne. Er hebben al gezinnen in gewoond afkomstig uit Syrië, Yemen, Turkije. Het blijkt een gezegende woning, want ondanks dat er amper perspectief was, zijn veel logés toch doorgestroomd naar een woning. Je leert al doende dat er veel te weinig woningen zijn in Nederland. Zowel voor Nederlanders, als voor vluchtelingen.”

Tekst en foto's zijn van Hub Crijns
<https://stichtingtijdig.nl/>
<https://takecarebnb.org/>

Diaconie en caritas in de parochie

Hub Crijns is eindredacteur van Diakonie en Parochie

Diaconie en Caritas omschrijven het omzien naar de naasten vanuit de parochiële geloofsgemeenschap. Diaconie en caritas verwijzen naar de inzet van de parochianen via werkgroepen of het meedoen aan activiteiten van anderen.

Diaconie en Caritas verwijzen ook naar de instellingen van de parochie, die op organisatorische wijze met financiële middelen en inzet van menskracht noodhulp verleent. In Nederland kennen protestantse kerken meestal een Diaconie en katholieke parochies een Caritas.

Diaconie en Caritas

‘Caritas’ is als volgt te omschrijven: “Het vanuit een christelijke overtuiging gestalte geven aan de opdracht van de kerk om dienstbaar te zijn aan de samenleving door aandacht te wijden aan de concrete noden en behoeften van personen en groepen en daardoor bij te dragen aan het bevorderen van de sociale rechtvaardigheid”. (PCI Reglement 1991).

‘Diaconie’ is als volgt te omschrijven: “Het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.” (Crijns H., e.a., *Barmhartigheid en gerechtigheid*, 2004, pag. 392).

Werken van barmhartigheid

Binnen het christendom is omzien naar de mens in nood een belangrijk gegeven geworden. De geboden der liefde zijn tweërlei: Heb God lief en bemin uw naaste als uzelf. Helpen van mensen in nood is heel lang caritas genoemd, naastenliefde, en het werd vooral gedaan door de werken van barmhartigheid te beoefenen. U kent ze wel: hongerigen voeden, dorstigen te drinken geven, naakten kleden, zieken bezoeken, vreemdelingen gastvrijheid verlenen, gevangenen bezoeken, de doden begraven.

Werken van Barmhartigheid door Friedrichsen 1963 [Fotograaf: Hansjörg Glaser]

Diaconie is wezenlijk voor het kerkzijn

Paus Benedictus XVI zet diaconie centraal in het kerkelijk spreken in artikel 25 van de encyciek ‘*Deus caritas est*’. “Het wezen van de Kerk drukt zich uit in een drievoudige

opdracht: verkondiging van het Woord van God (*kerugma-marturia*), viering van de sacramenten (*leiturgia*) en het dienstwerk van de liefde (*diakonia*). Het zijn opgaven die elkaar wederzijds veronderstellen en die niet van elkaar los te maken zijn. De dienst van de liefde is voor de Kerk niet een soort welzijnswerk dat men ook aan anderen zou kunnen overlaten, maar hoort tot haar wezen en is een onmisbare uitdrukking van haar wezen.”

Vier manieren van diaconaal helpen

Het diaconale werk van parochies en caritas instellingen heeft vier leidende principes ontwikkeld, die nauw met elkaar verbonden zijn en hun bron vinden in het Evangelie.

Vanuit het diaconaat gebruikt men hierbij de term 'helpen'. Tegelijk bedoelt men geen 'helpen' waarbij de hulpvrager afhankelijk gemaakt wordt van de hulpgever. Helpen is geen doel op zich, maar een middel om iemand zelf de regie over zijn of haar leven terug te laten nemen, om uit de nood te geraken. In het helpen staat de ontmoeting centraal, waarin hulpgever en hulpvrager elkaar zien in hun kwetsbaarheid en in hun kracht, en zo bondgenoten worden van elkaar.

1. Zien, bewust worden, geraakt worden

Elke manier van helpen ontstaat bij het zien van de nood bij een medemens, je daarvan bewust worden, je erdoor laten raken of erdoor geraakt worden. Armoede kan je ook niet zien en dan leef je door zonder problemen. Maar wanneer je echt iemand ziet liggen op straat, geen inkopen meer ziet doen, steeds maar rondloopt in dezelfde kleren, nergens meer aan meedoet, wel veel ongeopende brieven heeft liggen, dan kan er een lampje gaan branden. Mensen in nood zien is een kunst: namelijk met ogen van liefde de wereld in kijken. Iemand die de nood van een ander ziet wordt vrijwilliger, komt in beweging, gaat iets doen.

2. Helpen waar geen ander helpt

Kerken hebben oude papieren in het ontwikkelen van diaconale economie. Diaconale vrijwilligers zijn sinds 2000 steeds meer actief in het metterdaad doen van de Werken van Barmhartigheid. Arme mensen in Nederland hebben steeds meer honger, zo lijkt het. De voedselbanken bestonden in 2000 nog niet en eind 2021 helpen de 171 voedselbanken ruim 165.000 mensen. Lokaal zijn er in bijna elke plaats warme maaltijdprojecten ontstaan.

3. Helpen onder protest

Diaconale hulp stapt in een nood van mensen om die tijdelijk op te lossen. Want het probleem wordt vaak veroorzaakt doordat anderen tekort schieten: in hun beleid, in hun voorzieningen, in hun werk. Of wat de laatste tien jaar voortdurend blijkt: door teveel te bezuinigen. Diaconale vrijwilligers laten op grond van hun doen en ervaringen aan anderen weten wat er gebeurt, wat er

niet goed gaat. Dit signaleren en lobbyen voor beter beleid of betere voorzieningen of meer geld bij vaak de overheid maar ook bij maatschappelijke organisaties blijkt dringend nodig te zijn. Want wie van de beleidsmakers en uitvoerders heeft nog voldoende zicht op de mensen waar het om gaat?

4. Helpen met perspectief naar een structurele oplossing

Lotgenoten kunnen met elkaar naar oplossingen zoeken. Vanuit hun eigen situatie. Het kan soms lang duren en het vergt veel energie en volhouden, maar je bereikt wel wat. De participatiesamenleving wordt sinds 2012 opnieuw uitgevonden. Maar feit is dat mensen die vanuit hun ervaringen van leed en onrecht al lang hebben uitgevonden. Maatjesprojecten zijn voorbeelden van een andere manier van zoeken naar perspectief en oplossingen. Maatjes zijn niet alleen present bij de hulpvrager. Ze horen de verhalen, het klagen, de noden waar mensen in terecht zijn gekomen. Ze zoeken mee naar de oorzaken en proberen daar oplossingen voor te vinden. In een maatjesrelatie ontstaat vaak dat de een de ander overeind helpt en dat het duo samen sterker wordt. En maatjes kunnen kijken welke stap er ondernomen kan worden om verder te komen. Al gaat het om ontspanning, of even buiten komen, of boodschappen doen, of iets leren of digitaal de weg zoeken. Of het inventariseren van de eigen financiële huishouding, het ordenen van de schulden, het maken van een plan hoe te gaan aflossen, het kritisch kijken naar het eigen uitgeefgedrag. Maatjes helpen mee, het liefst samen met anderen, naar een dichtbij liggende, op maat gemaakte volgende stap. Ook als het gaat om gedragsverandering of het volhouden in het vermijden van fout gedrag. Als die hulp op meerdere manieren wat langer volgehouden wordt, komt een duurzame oplossing in zicht.

Redactie, 'Diaconaal doen doordacht - Handboek diaconiewetenschap', Kok Utrecht 2018.
<https://www.kunst-niederbayern.de/friedrichsen-werke-der-leiblichen-barmherzigkeit.html>

Coronacrisis houdt diaconie spiegel voor

Jan Maasen is medewerker diaconie en missiesecretaris bisdom Rotterdam

Begin 2020 brak de coronapandemie uit. Twee jaar lang had het sociale leven te lijden onder beperkingen, 's winters strenger dan 's zomers. Dankzij het op grote schaal beschikbaar komen van vaccins lijkt het ergste leed inmiddels geleden.

Hoewel begin 2022 de meeste beperkingen zijn opgeheven, waart het coronavirus nog steeds rond. Waarschijnlijk moeten we de komende jaren rekening blijven houden met oplaaierende besmettingen in de winterperioden. Welke lessen voor de diaconie kunnen we meenemen uit de afgelopen twee jaar?

Schema 'diaconale helper staat mens in nood bij' doorbroken

Diaconaal handelen vindt plaats binnen een relatie, waarin zowel sprake is van wederkerigheid als van asymmetrie. Dat laatste wil nog wel eens dominant zijn: wij geven - zij ontvangen. Zeker de eerste golf van de coronacrisis doorbrak die rolverdeling. Opeens waren we allemaal 'mensen in nood' en konden door het virus getroffen worden. Binnen de parochiële diaconie zijn nogal wat oudere vrijwilligers actief. Van de ene op de andere dag werden zij zelf tot de kwetsbare groepen gerekend, die hun contacten zoveel mogelijk moesten beperken. Ze werden zelf 'object van zorg'. De omgekeerde beweging kwam ook voor. Het mooiste voorbeeld is de inzameling van levensmiddelen voor de voedselbank door de gevangenen van de Penitentiaire Inrichting Alphen aan den Rijn. Als mensen aan de rand van de samenleving (veelal zelf gezien als mensen in nood) wilden zij solidair zijn met andere mensen, die op hun manier ook aan de rand van de samenleving staan: de klanten van de voedselbank. Wat in het voorjaar van

2020 begon als een vorm van noodhulp in een tijd dat de voedselbank te kampen had met grote tekorten in de aanvoer, is anderhalf jaar later uitgegroeid tot een structurele relatie. De actie vindt nu elke drie maanden plaats.

Diaconie in de eigen geloofsgemeenschap

Diaconaal handelen kent twee brandpunten: de zorg voor mensen in nood in de eigen geloofsgemeenschap ("Zie eens hoe zij elkaar liefhebben") en de zorg voor mensen in nood, ongeacht religie, ras, gender of nationaliteit (vgl. de Barmhartige Samaritaan). Die twee moeten niet tegen elkaar uitgespeeld worden. Ze zijn beide legitieme vormen van diaconie. Wel leek voor de coronacrisis de rolverdeling 'diaconale helper' - 'mens in nood' grotendeels samen te vallen met de verdeling 'geloofsgemeenschap' - 'mensen van buiten'. Het leek wel, alsof er geen armen en andere hulpbehoevenden binnen de eigen geloofsgemeenschap bestonden. De coronacrisis heeft de ouderen, de alleenstaanden en de zieken weer meer in het vizier van de parochiële diaconie gebracht.

Belang van de directe ontmoeting

De lockdown en andere maatregelen om de verspreiding van het coronavirus tegen te gaan, verhinderden lange tijd publieke bijeenkomsten en andere vormen van ontmoeting. Door het gemis daarvan werd nog eens benadrukt, hoe belangrijk fysieke ontmoetingen zijn voor het diaconaal handelen. Spreekuren via de telefoon en sociale media als Skype, Zoom en Teams zijn noodverbanden om communicatie toch mogelijk te maken, maar halen het niet bij fysieke spreekuren. Dat geldt temeer voor mensen, die de Nederlandse taal minder machtig zijn, nauwelijks over de nodige apparatuur beschikken of die

kunnen bedienen, en de (woon)ruimte met anderen moeten delen. Ook werden mensen op zichzelf teruggeworpen, doordat maaltijdprojecten en inloophuizen gesloten waren. Afhaal- of bezorgmaaltijden zorgden wel voor voedsel, maar niet voor ontmoeting en gezelligheid.

Nieuwe groepen in beweging

Elke manier van diaconaal doen ontstaat bij het zien van nood bij een medemens, je daarvan bewust worden en erdoor geraakt worden. Mensen in nood zien is een kunst, namelijk met ogen van liefde de wereld inkijken. Bij de eerste coronagolf viel op, dat na het stilvallen van de publieke activiteiten en het terugtrekken van een deel van de oudere vrijwilligers andere, vaak jongere mensen in het gat sprongen. Ze gingen boodschappen doen voor mensen in hun omgeving, zetten belcirkels op, bezorgden kaartjes en attenties. Dat kon voor een deel ook, omdat zij plots over meer tijd beschikten. Bij de tweede golf zagen we minder spontane acties. Dat kwam ook, omdat er in de tussentijd alternatieven waren ontwikkeld.

Gebruik van digitale media toegenomen

Tijdens de lockdown waren publieke activiteiten onmogelijk en konden PCI-besturen en diaconale werkgroepen niet fysiek bijeenkomen. Waar vrijwilligers vanuit hun werk ervaring hadden met digitale media als Skype, Zoom en Teams, zetten zij die soms ook in voor het onderling overleg. Waarschijnlijk zal het gebruik daarvan op lokaal niveau weer afnemen of zelfs verdwijnen, nu we weer fysiek bijeen kunnen komen. Voor landelijke en internationale bijeenkomsten ligt dat waarschijnlijk anders. Digitaal overleg scheelt veel reistijd en uitstoot van broeikasgassen.

Digitale media kan mensen insluiten en uitsluiten

Uit onderzoek blijkt, dat de toename van digitale ontmoetingen in coronatijd vooral te zien was onder jongvolwassenen en hoogopgeleiden. Bij ouderen en mensen met een lagere opleiding, die nauwelijks

digitale hulpmiddelen gebruiken, bleef deze toename uit. Diaconale groepen die in coronatijd noodgedwongen gebruik moesten gaan maken van digitale middelen voor hun spreekuur, merkten, dat dat lang niet altijd goed verliep. Mensen beschikten niet over de benodigde apparaten, wisten die niet goed te bedienen of konden zich moeilijk verstaanbaar maken, als ze het Nederlands niet goed machtig waren. In die zin sloot de inzet van digitale media delen van de doelgroep uit.

Anderzijds was een verrassend effect van de ontwikkelde alternatieven voor sobere maaltijden en vastenwandelingen in coronatijd, dat ook mensen meededen die voorheen niet mee konden doen. Diverse werkgroepen voor Missie, Ontwikkeling en Vrede hebben in de Veertigdagentijd 2021 geen sobere maaltijd georganiseerd, maar wel maaltijden bezorgd met een viermoment via Zoom. In de Pax Christiparochie in Woerden werd een hybride vorm georganiseerd van de dagelijkse pelgrimswandeling met pastoor Huub Spaan. Deelnemers ontvingen een boekje met de teksten voor de opening van de dag en konden zelf een half uur in de eigen omgeving lopen. Deze vorm trok meer deelnemers en bleek inclusiever te zijn dan de oorspronkelijke vorm. Ook mensen voor wie deelname aan de fysieke pelgrimstocht om wat voor reden dan ook (ouderdom, ziekte, baan) voorheen onmogelijk was, participeerden nu. Kan deze winst worden meegenomen in toekomstige activiteiten?

Belang van netwerken voor de diaconie

Al jaren krimpen onze geloofsgemeenschappen en daarmee vermindert ook de verworteling in de eigen buurt of het eigen dorp. Al voor de coronacrisis moesten diaconale werkgroepen en caritasinstellingen hun 'ogen en oren' organiseren om noden op het spoor te komen. Het opbouwen en onderhouden van netwerken in de eigen geloofsgemeenschap (b.v. met bezoekgroepen, wijkcontactpersonen, pastorale beroepskrachten) en in de buurt (sociale wijkteams, scholen, maatschappelijke organisaties, Voedselbank, SchuldHulpMaatje, Vluchtelingenwerk) is

een essentieel onderdeel van het diaconaal handelen. De coronacrisis heeft het belang daarvan nog eens benadrukt.

In de coronatijd stopte een deel van de vrijwilligers met hun werk en het is nog maar de vraag of zij terugkomen. Daarmee valt ook een aantal kanalen weg, waarlangs noodvragen binnen kunnen komen. Opvallend is, dat het aantal aanvragen om hulp bij PCI-en in coronatijd lijkt te zijn gedaald. Is de PCI als instelling nog wel voldoende bekend binnen en buiten de parochie?

De coronacrisis heeft de bestaande tweedeling vergroot

De coronacrisis heeft de armen harder getroffen dan de rijken en heeft de bestaande tweedeling vergroot. Mensen met 20 procent van de laagste inkomens overleden twee keer zo vaak aan Covid-19 dan mensen uit de hoogste inkomensgroep. Niet-westerse migranten overleden anderhalf keer zo vaak als mensen zonder migratieachtergrond. Ook hebben de maatregelen tegen het virus een grotere impact gehad op alle leefgebieden van deze mensen met negatieve gevolgen voor hun gezondheid.

Voor veel mensen uit de lagere inkomensgroepen bleek thuiswerken onmogelijk. Horeca, winkels, schoonmaak (ook privé en zwart) werden stilgelegd. Zij kregen vaak ontslag of hoefden niet meer te komen, met inkomensdaling en stress tot gevolg. De maatregel om binnen te blijven had een negatief effect op hun leefstijl (meer roken, drinken, minder bewegen) en zorgde voor hogere kosten (bv hogere energierekening). Het is moeilijker om sociale afstand te bewaren als je met een heel gezin in een kleine flat woont dan in een ruime eengezinswoning met een eigen tuin. Je zag dat ook aan de toename van het aantal meldingen van huiselijk geweld. Ook heeft de scholensluiting de onderwijsachterstanden vergroot. Het verschil in leerachterstand blijkt 60 procent meer te zijn onder kinderen uit laag opgeleide gezinnen in vergelijking met gemiddeld of hoger opgeleide gezinnen. Dat komt o.m. doordat kinderen in deze gezinnen geen, geen goede of een

gedeelde computer hebben, een slecht netwerk en geen rustige werkomgeving. Hierdoor is veel gemist. Docenten op afstand kunnen minder individuele aandacht geven, anderstalige ouders kunnen minder makkelijk helpen.

De nadelige effecten voor de groepen met aan de onderkant van de samenleving zullen nog lang doorwerken.

Dit alles vraagt van diaconale werkgroepen en caritasinstellingen een permanente waakzaamheid om signalen van mensen in nood op te pikken. Maar naast het leveren van directe noodhulp is het ook wenselijk te zoeken naar duurzame oplossingen door deze situaties onder de aandacht te brengen van de lokale en landelijke politiek.

Slotbeschouwing

De coronacrisis is nog niet geheel voorbij, maar een conclusie kan zijn dat zij in de afgelopen twee jaar de parochiële diaconie een spiegel heeft voorgehouden. We zijn ons weer meer bewust geworden van belangrijke aspecten van diaconie, zoals de zorg voor de eigen gemeenschap en de waarde van ontmoeting. We hebben ons handelingsrepertoire uitgebreid met digitale vormen en zijn creatief geworden in het bedenken van alternatieven. We hebben ontdekt hoe we meer inclusief kunnen zijn. Maar we zijn ons ook meer bewust geworden van de kwetsbaarheden: de vergrijzing en afkalving van het vrijwilligersbestand; de afnemende contacten met de omliggende samenleving, waardoor we minder signalen ontvangen van mensen in nood, het moeilijk kunnen binden van nieuwe vrijwilligers. Daar ligt nog een hele opgave.

Dit artikel is een bewerking van een eerder verschenen bijdrage in Pastoraal Bulletin 'Parochies en corona' van het bisdom Rotterdam.
<https://www.bisdomrotterdam.nl/documents/saved/hba5ae50e7a94a08f092a6664745d3d1.pdf>

Parochies en opvang van Oekraïense vluchtelingen

Jan Maasen is medewerker diaconie en missiesecretaris bisdom Rotterdam. Met dank aan Karin Bornhijm (Bisdom Den Bosch) en Carlien Geelkerken (Katholiek Netwerk) voor hun suggesties

In de vroege ochtend van 24 februari 2022 viel Rusland Oekraïne binnen. Voor het eerst sinds vele jaren werd er weer oorlog gevoerd op Europese bodem. In verschillende delen van Oekraïne wordt sindsdien zwaar gevochten. Al snel kwam een grote vluchtelingenstroom op gang naar het westen, in het bijzonder Polen.

Een deel daarvan reisde verder door. Het exacte aantal vluchtelingen is moeilijk vast te stellen. Tot half mei waren ruim 6.250.000 mensen uit Oekraïne de grens met een EU-buurland gepasseerd. Een deel is inmiddels weer teruggekeerd of bestond uit grensverkeer, maar het aantal vluchtelingen bedraagt momenteel zeker 5 miljoen. In Nederland stonden half mei 56.860 vluchtelingen uit Oekraïne geregistreerd. Vergeleken met vluchtelingen uit andere landen worden zij ruimhartig behandeld. In korte tijd kwamen 50.000 bedden beschikbaar en financiële middelen voor de opvang. Overheden, maatschappelijke organisaties en particulieren sloegen de handen ineen. Ook de kerken lieten zich niet onbetuigd. In deze bijdrage geven we een kleine bloemlezing van diaconale initiatieven van parochies, caritasinstellingen en andere katholieke organisaties. De keuze is vrij toevallig, maar met elkaar geven deze initiatieven wel een aardig beeld hoe vanuit de katholieke kerk gereageerd is op deze plotselinge nood.

Noodhulp parochie Christus Koning

Bij het zien van de eerste oorlogsbeelden en vluchtelingenstromen was een primaire reactie om geld en goederen in te zamelen voor de eerste opvang van vluchtelingen in de buurlanden. Nog voordat de hulporganisaties

de landelijke inzamelingsactie via giro 555 hadden opgezet en de bisschoppen de parochianen hadden opgeroepen om bij te dragen aan noodhulp via de Bisschoppelijke Vastenactie of Kerk in Nood, kwamen sommige parochies in actie via particuliere kanalen met Oekraïne of Polen. Zo startte de parochie Christus Koning (Nootdorp, Pijnacker, Lansingerland) al begin maart een eigen hulpactie. Pastor Stefan Bladowski, zelf afkomstig uit Polen, legde daarvoor contact met de Poolse parochie St. Josef in Przemysl. Deze plaats ligt op tien kilometer van de grens met Oekraïne. Dagelijks komen daar duizenden vluchtelingen aan. De parochie, die wordt geleid door de paters Salesianen van Don Bosco, vangt hen op en zorgt voor hun eerste levensbehoeften. In het project Solidarnosc (Solidariteit) zetten zij zich continu in om vluchtelingen te voeden, te kleden en onderdak voor hen te regelen. “Zij zijn het meest geholpen met financiële steun, die zij zelf kunnen aanwenden voor hun hulpgoederen,” aldus pastor Bladowski. De reactie van de parochianen was overweldigend. Op 7 maart was al ruim 16.000 euro ontvangen. De tweedehandswinkel de Paardenstal, die gevestigd is bij de kerk van Berkel en Rodenrijs, zegde 5.000 euro toe. De parochianen bleven ook nadien geven. Begin mei stond de teller op 63.000 euro.

Noodhulp uit parochies

Al jarenlang ondersteunt de kerkgemeenschap van het dominicanenklooster Zwolle Huize Sint Martinus de Porres in Fastiv (Oekraïne), zeventig kilometer ten zuidwesten van Kiev. Daar worden zwerfkinderen opgevangen en

Diner voor vluchtelingen

[Fotograaf: Sjaak de Boer]

krijgen ze onderwijs. Ook geven de broeders met hulp van vrijwilligers therapie aan invalide kinderen. Nu is het huis overspoeld met vluchtelingen en wordt vanuit Zwolle geprobeerd om hen met man en macht bij te staan. Sinds het begin van de oorlog brachten de mensen van de Dominicanenkerk in Zwolle al 35.000 euro bij elkaar voor het werk en de noodhulp van de broeders in Oekraïne. Elders begonnen particulieren met inzamelingsacties van hulpgoederen voor Oekraïense vluchtelingen. In Rijswijk Z.H. functioneerde een organisatie als verzamelpunt voor hulpgoederen, die naar Lviv werden gebracht. Daar was behoefte aan producten als zeep, tandpasta, tandenborstels, tampons, maandverband, luiers, babyvoeding, houdbaar voedsel en kaarsen. Want ook in Oekraïne zelf was een stroom van ontheemden op gang gekomen, die hun heil zochten in het veiliger westen van het land. Diverse parochies in het Westland sloten zich aan bij deze actie en verzamelden goederen bij het eigen kerkgebouw, die daarna naar Rijswijk werden gebracht.

Benefietacties

Zoals al vermeld riepen de Nederlandse bisschoppen aan het begin van de Veertigdagentijd de parochies op om in het weekend van 6 maart te collecteren voor Oekraïne. Veel parochies hebben daaraan gehoor gegeven en ook daarna nog extra collectes gehouden voor dit doel. Soms verdubbelde de parochie (b.v. de H. Franciscusparochie in Veghel) of de PCI de opbrengst. De parochie H. Elisabeth (Grave e.o.) stelde de hele Vastenactie 2022 in het teken van de hulp aan Oekraïners in nood en liet deze actie zelfs doorlopen tot Tweede Pinksterdag.

Een beproefd middel om geld in te zamelen is het houden van een benefietconcert. Van Naaldwijk (met het Haags Oeral Kozakkenkoor) tot Nijmegen (met een zangavond met de cantorij van de Ontmoetingskerk, waarvoor ook verzoeknummers konden worden ingediend) vonden benefietconcerten plaats. In Hoek van Holland werd op 19 maart zelfs een twaalf uur durende concertmarathon gehouden.

Palliam, het bezinningscentrum van de parochie Sint Maarten in Noordwijk, bracht een solidariteitsbandje uit: ‘Een voor Oekraïne’. Voor zeven euro kan iedereen een setje bestellen, bestaande uit twee touwtjes (geel en blauw) en een sluiting. Met deze omarmband kunnen de dragers laten zien, dat zij solidair zijn met de slachtoffers en de oorlog veroordelen. Niet zulke handige mensen kunnen een kant-en-klaar variant bestellen: <https://www.palliam.nl/programma/de-solidariteitsband-een-voor-oekraïne> De netto-opbrengst is bestemd voor noodhulp. De parochiekern Titus Brandsma in Den Haag-Zuid verkoopt zelf gemaakte onderzetteren en buttons voor dit doel.

Woonruimte

Toen de vluchtelingenstroom naar Nederland op gang kwam, was er een gebrek aan woonruimte. In de 25 veiligheidsregio's werden grootschalige locaties gezocht en ingericht. Daarnaast boden particulieren woonruimte aan, b.v. via takecarebnb. Gastvrijheid bieden als een spontaan gebaar is lovenswaardig en een gezin opnemen in het eigen huishouden kan goed in noodsituaties en voor een korte termijn, maar vraagt op de lange termijn toch om een aantal materiële voorwaarden.

Gaven voor vluchtelingen tijdens de chrismanis 2022
[Fotograaf: Peter Mulken]

Niet alleen om het zelf uit te kunnen houden, maar ook om recht te doen aan de menselijke waardigheid van de gasten. Denk b.v. aan een eigen woonkamer, toilet en badkamer. Niet alle woonhuizen zijn daarvoor geschikt noch alle kerkelijke gebouwen. Toch bleek de oproep aan de kerken om gebouwen ter beschikking te stellen niet aan dovemansoren gericht. Het katholieke missiehuis Emmaus in Helvoirt maakte half maart een van de drie vleugels van het complex vrij voor noodopvang, in ieder geval voor een half jaar. Gedurende zes maanden reserveert Emmaus een van haar drie vleugels exclusief voor noodopvang. De beide andere vleugels blijven beschikbaar voor reguliere gasten. De Oekraïense families, veelal moeders met kinderen, kregen een vier persoons familiekamer aangeboden, met eigen douche en toilet. In totaal kunnen hier 100 vluchtelingen worden gehuisvest. Ook meerdere kloosters vangen vluchtelingen op, zoals de abdijen van Koningshoeve en Berne en de dominicanen in Zwolle. Leegstaande kerkgebouwen zijn niet zo geschikt voor bewoning en missen de noodzakelijke toilet- en wasgelegenheden. Wel hebben alleen al in het bisdom Rotterdam zeker tien parochiekernen woonruimte beschikbaar gesteld in een pastorie of ander gebouw van de parochie (o.m. in Berkel en Rodenrijs, Noordwijk, Nieuwveen, Roelofarendsveen, Hoek van Holland en Zoetermeer). Dat zal elders ongetwijfeld ook

gebeurd zijn.. Vaak moest die woonruimte nog snel worden opgeknapt, voordat die kon worden betrokken. Dat varieerde van een extra schilder- en schoonmaakbeurt tot de aanleg van een natte cel en de inbouw van een keuken.

Onthaal en opvang

In sommige gemeenten hebben de gezamenlijke kerken alle Oekraïense vluchtelingen een welkomstbrief of -pakket gegeven, met onder meer informatie over de lokale kerkdiensten, of gezorgd voor een paasgroet. Op

veel plekken zetten parochianen zich in als gastheren en -vrouwen in de opvanglocaties. Gemeenten hebben het voortouw bij de organisatie van de opvang, maar waar kerken witte plekken zien, springen zij daarop in. In Hillegom worden enige keren per week activiteiten georganiseerd voor de kinderen, die nog niet naar de basisschool kunnen gaan. En passant biedt dit initiatief ook een ontmoetingsplek voor de moeders. Ook elders worden ontmoetings- en ontspanningsactiviteiten georganiseerd, waaronder maaltijden. Op initiatief van de Ionagroep Utrechtse Heuvelrug is de Raad van Kerken Doorn gestart met een inloopactiviteit voor Oekraïense vluchtelingen. Sinds begin mei worden 100 vluchtelingen uit Oekraïne opgevangen in het voormalig BNMO-woonoord, voorheen een plek voor veteranen en diensslachtoffers. Daarnaast zijn er Oekraïners ondergebracht bij particulieren. De burgerlijke overheid heeft wel oog voor de materiële aspecten van de opvang en ontspanning, maar gaat volstrekt voorbij aan de religieuze beleving en behoeften van de Oekraïners. Een stiltecentrum in het woonoord lijkt voorlopig onhaalbaar. Daarom organiseert de Raad van Kerken sinds 9 mei een inloop op de maandag-, woensdag- en vrijdagmiddag in de rooms-katholieke Sint Maartenskerk. Naast onderlinge ontmoeting en een luisterend oor wil men gelegenheid bieden om een kaarsje te branden, te bidden

en/of stil te zijn bij een icoon. Samen met de protestantse kerk houdt de parochie Johannes XXIII in Beuningen elke dag open kerk voor de vluchtelingen die opgevangen worden in de nabijgelegen sporthal.

Bidden

In de eerste weken van de oorlog hebben parochies extra gebedsdiensten georganiseerd om te bidden voor vrede in Oekraïne of reeds geplande vastenvespers en meditatievieringen hiervoor gebruikt. In de Emmausparochie in Tilburg wordt nog elke zondag na het koffiedrinken de rozenkrans gebeden voor de vrede in Oekraïne en de wereld. Andere parochies hebben de speciale voorbede voor Oekraïne standaard opgenomen in de voorbeden van elke viering. Bidden voor mensen in nood is ook een vorm van diaconaal handelen.

Naarmate er meer vluchtelingen uit Oekraïne in Nederland komen, wordt gezamenlijk bidden ook een vorm van ondersteuning en solidariteit. In de katholieke kerk van Beuningen heeft men op de wand met de gedachteniskruisjes ook een kruisje opgehangen voor alle slachtoffers van deze oorlog (in het Oekraïens).

Vieringen

Ongeveer zeventig procent van de Oekraïense bevolking noemt zichzelf christelijk. De meesten zijn lid van een van de Oekraïens Orthodoxe Kerken (patriarchaat van Kiev of patriarchaat van Moskou). Zo'n tien procent is lid van een kerk, die verbonden is met de Rooms-katholieke kerk. De Oekraïens Grieks-Katholieke kerk is daarvan de grootste. Al ruim tien jaar viert deze kerk wekelijks de eucharistie in de H. Bonifatiuskerk in Rijswijk en in de Aloysiuskerk in Utrecht. Daarnaast zijn er met enige regelmaat vieringen in Alkmaar, Eindhoven en Groningen. Deze vieringen worden steeds meer trepunten voor ontmoeting van Oekraïners. In een aantal plaatsen faciliteren vrijwilligers uit Nederlandse parochies het transport naar een viering in Rijswijk. In Nieuwerkerk aan den IJssel is na gesprekken met vluchtelingen uit Oekraïne

een speciale ruimte in het katholieke kerkgebouw met iconen en kaarsenstandaards ingericht voor gebed en ontmoeting met elkaar. In andere plaatsen heeft men rond het orthodoxe Paasfeest (24 april, een week na ons Pasen) de kerk open gesteld voor stil gebed.

Verbinding eucharistie en diaconie

In de chrismanis op 13 april in de kathedraal van Rotterdam droegen vertegenwoordigers van parochies, die betrokken zijn bij de opvang van vluchtelingen, tijdens het aandragen van de gaven voorwerpen mee in de offergang, die symbool stonden voor hun inzet. Na afloop nam diaken Iwan Osseweijer de producten mee naar de opvang van vluchtelingen in Hillegom om ze daar uit te delen. De collecte was bestemd voor de opvang van vluchtelingen in Oekraïne en Libanon en voorbeden werden ook uitgesproken door vluchtelingen uit Oekraïne en Syrië.

Extra financiering

PCI-en hebben ruim in de buidel getast om pastorieën te verbouwen of inloopen opvangactiviteiten te financieren. Niet elke parochie of PCI heeft daarvoor voldoende eigen middelen. In het bisdom Rotterdam heeft de Diocesane Caritasinstelling daarom een speciaal 'Fonds Rotterdam Oekraïne' ingesteld, waarop parochies en caritasinstellingen uit dit bisdom een beroep kunnen doen als de eigen middelen daarvoor ontoereikend zijn. Tot nu toe is een handvol aanvragen toegekend. Cordaid is gestart met het Omzien naar Elkaar Fonds. Parochies en PCI-en kunnen hierop een beroep doen, als zij opvang in de eigen omgeving organiseren. Cordaid kan een bijdrage leveren tussen 2.500 en 5.000 euro. Zie <https://www.cordaid.org/nl/campagnes/noodhulp-oekraïne/onefonds>. Een gebrek aan financiën hoeft een parochie dus niet te belemmeren om zich te bekommeren om het lot van Oekraïense vluchtelingen in de eigen omgeving.

Doe mee aan 'Together We'

Bob van Dillen, migratie adviseur Cordaid, met dank aan Corine van der Loos (bisdom Haarlem-Amsterdam) en Jan Maasen (bisdom Rotterdam)

Op 13 december 2021 startte Caritas Internationalis een nieuwe driejarige campagne 'Together We' ('Wij samen').

Geïnspireerd door de encyclieken 'Laudato Si' en 'Fratelli Tutti' wil Caritas in deze campagne nieuwe vormen van solidariteit ontwikkelen als antwoord op de crises, waarmee de wereld momenteel geconfronteerd wordt. Denk aan de milieu- en klimaatproblematiek, en de wereldwijde problematieken van armoede, uitsluiting en onverschilligheid, die door de coronapandemie groter zijn geworden.

Solidariteitsactie

Door aan de campagne 'Together We' mee te doen, kunnen we samen zorgen voor ons gemeenschappelijk huis (de aarde) en de armen en zo bijdragen aan een betere en gezondere wereld voor de huidige en toekomstige generaties. Die inzet komt tot uitdrukking in de officiële slogan van de campagne 'Act Today for a Better Tomorrow' ('Handel vandaag voor een beter morgen'). Welbewust gebruikt Caritas ook een ingekorte vorm, die makkelijk kan worden gecombineerd met allerlei werkwoorden, die staan voor vormen van acties (in het Engels nog wat beter dan in het Nederlands): 'Together We Care', 'Together We Protect', 'Together We Pray', 'Together We Act', enzovoorts.

Zorgzame gemeenschappen

Centraal in de campagne staat de vorming van zorgzame gemeenschappen (*communities of care*). Dat zijn bestaande groepen of speciaal voor deze gelegenheid geformeerde werkgroepen of verbanden, die zich willen inzetten voor de zorg voor het gemeenschappelijk huis en voor de armen. Daarbij kan in het bijzonder gedacht worden aan het betrekken van mensen, die

in hun dagelijks leven zelf met het gekozen thema te maken hebben. Zij kunnen allerlei thema's bespreken en acties opzetten, variërend van verslechtering van het milieu en de schaarste aan grondstoffen tot hongersnood, klimaatonthemden en nieuwe vormen van armoede en kwetsbaarheid die worden veroorzaakt door aantasting van de biodiversiteit en de Covid pandemie.

Handel lokaal, denk mondiaal

Aanbevolen wordt om vooral aan te sluiten bij de lokale behoeften en problemen en vanuit de eigen ervaringen van mensen te werken aan bewustwording, lokale acties en beïnvloeding van kerk en politiek. Daarbij kan de drieslag 'zien - oordelen - handelen' worden gehanteerd.

Zien: wat speelt er op dit moment? Hoe ziet het probleem er uit?

Oordelen: hoe moet je dit probleem inhoudelijk analyseren en tegelijk beoordelen vanuit de schrift en vanuit de katholieke sociale leer?

Handelen: hoe kan je een verandering ten goede bewerkstelligen, op het niveau van het individu (micro), de gemeenschap, buurt, parochie, organisatie (meso) en de samenleving, nationaal en internationaal (macro).

Kernbegrippen en kernwaarden

Integrale ecologie, universele broederschap en integrale menselijke ontwikkeling zijn belangrijke kernbegrippen in de campagne. Het katholiek sociaal denken geeft met deze kernbegrippen richting aan de campagne. Zorgen voor ons gemeenschappelijk huis is een oproep om integrale ecologie om te zetten in actie.

Zorgen voor onze broeders en zusters is een oproep om integrale ecologie om te zetten in gemeenschappelijke actie.

Zorgen voor toekomstige generaties is een oproep om integrale ecologie om te zetten in intergenerationele actie.

Zorgen voor de schepping en zorgen voor de armen is bevorderlijk voor de vrede.

Door samen te dromen en te handelen als één menselijke familie dragen de zorgzame gemeenschappen uiteindelijk bij aan inclusie, menselijke waardigheid, solidariteit met de armen en kwetsbaren en het bevorderen van vrede.

Accent op bewustwording

In het eerste jaar van de campagne ligt de nadruk vooral op bewustwording. Daartoe wordt er in oktober van dit jaar een *Global Awareness Week* georganiseerd. In 2023 ligt het accent op het opzetten en uitvoeren van acties op verschillende niveaus. Aanknopingspunten bieden allerlei wereldagen, zowel kerkelijk als van de VN. Denk bijvoorbeeld aan de Wereldgebedsdag voor de Zorg voor de Schepping (1 september), de Werelddag van de Armen (half november, 33e zondag) Wereld Habitat Dag (eerste maandag van oktober) of de Wereldmilieudag (5 juni). En in 2024, het laatste jaar, ligt het accent op vieren van resultaten, met een *Global Week of Celebration* in oktober.

Duurzaamheid en solidariteit

In de campagne 'Together We' wordt de samenhang tussen integrale ecologie en solidariteit met de armen benadrukt. De campagne is meer dan alleen een duurzaamheidscampagne. In dat licht worden in diverse bisdommen impulsbijeenkomsten gehouden, om het werk van armoedebestrijding samen te brengen met dat van ecologische armoede en duurzaamheid. Zo'n impulsbijeenkomst is bedoeld om ervoor te zorgen dat de campagne in de parochies gaat leven en dat het katholiek sociaal denken zichtbaarder wordt. Activiteiten in het kader van de campagne 'Together We' worden zo gestimuleerd. Deze kunnen plaats vinden op drie niveaus: individuele handelingen, activiteiten op het niveau van de parochie of groep en activiteiten, gericht op structurele veranderingen (politiek). Alle verandering begint bij onszelf.

Dat kan bijvoorbeeld ook door het vieren van themazondagen te bevorderen. In de afgelopen jaren heeft paus Franciscus het aantal diaconale themazondagen uitgebreid. Voor de Wereldgebedsdag voor de Zorg voor de Schepping wordt speciaal liturgisch materiaal gemaakt dat in de parochies gebruikt kan worden. Ook voor andere dagen, zoals de Werelddag van de Armen, is dat mogelijk.

Uitdagingen

De Caritas campagne 'Together We' breidt de aandacht uit van armoedebestrijding naar integrale ecologie. Het biedt de mogelijkheid om de aandacht voor duurzaamheid, klimaat en milieu te integreren in de eigen diaconale activiteiten op het gebied van armoedebestrijding. Dat betekent dat er zal worden nagedacht over energiearmoede, over concrete plannen voor de energietransitie en over het vergroenen van de eigen parochies. Hoe pakken deze plannen en initiatieven uit voor rijke en arme mensen, met welke maatregelen kunnen armen het beste ondersteund worden, hoe worden parochies zelf door deze plannen geraakt?

Jeugd en jongeren erbij betrekken

Een andere uitdaging is het betrekken van jeugd en jongeren. Meer dan ooit maken zij zich grote zorgen over klimaatverandering en onze planeet. Hun engagement is belangrijk om de campagne te laten leven. Een groep Nederlandse jongeren bereidde zich onlangs op Ameland voor op hun deelname aan de Wereldjongerendagen, volgend jaar in Lissabon. Waar traditioneel bij dit soort campagnes vooral wordt gericht op de eigen parochianen en kerkgangers, is het dit keer extra belangrijk om bij de opzet van activiteiten deze specifiek ook op jongeren te richten, binnen en buiten parochies, zodat zij zich uitgenodigd en aangemoedigd voelen om deel te nemen.

www.caritas.org/togetherwe

Ommen en Deventer geven warmte

Hans Oldenhof is emeritus diocesaan diaconaal medewerker aartsbisdom Utrecht

Door de snel stijgende energiekosten en de inflatie is de energierekening voor veel arme huishoudens niet meer te betalen. De regering beseft dat en compenseert ieder huishouden via een verlaging van de energiebelasting van 400,-. Ook gemeenten krijgen extra geld om gericht te compenseren.

En de kerken? De diaconale actie op dit punt begint in Ommen. Kest Jelsma, predikant protestantse gemeente Ommen, dacht: het gaat hier om een uniform bedrag voor alle huishoudens. Maar niet alle huishoudens zijn hetzelfde. Er zijn mensen die het geluk hadden kortgeleden een vast contract te hebben afgesloten tegen een relatief lage prijs. En de rijken krijgen op deze manier dezelfde compensatie als de armen. Had de compensatie niet wat eerlijker verdeeld kunnen worden?

Eerlijk delen

De regering gaf aan dat probleem ook te zien en eigenlijk wel anders te willen maar dat dit een onmogelijke opgave zou zijn. Jelsma dacht: 'Wat landelijk niet kan, kunnen we misschien lokaal wel'. Hij schreef een e-mailbericht aan zijn collega's. De positieve reactie van de classispredikant en de voorgangers van alle plaatselijke kerken gaf Jelsma de moed om door te gaan. De voorgangers beloofden ieder twee mensen uit de eigen kerk af te vaardigen voor de projectgroep 'Ommen geeft warmte'. Later, half december, beveelt ook de landelijke Raad van Kerken aan om te werken aan een eerlijker verdeling van de compensatie. Er komen twee werkgroepen. De ene probeert zoveel mogelijk adressen te verzamelen van

minima die in aanmerking komen voor een tegemoetkoming. En de andere richt een fonds op waaruit deze tegemoetkoming bekostigd kan worden. Het project richt zich van meet af aan op alle inwoners van de gemeente. De overheid zit van het begin af aan tafel.

Helpen waar nood is

Het raakt alle betrokkenen dat de twaalf leden zo gemotiveerd en bewogen in dit project stappen. Je kunt armoede niet zomaar oplossen. Daar zijn structurele ingrepen voor nodig. Maar je kunt wel met elkaar een signaal afgeven dat het onrecht van de armoede vraagt om structurele oplossingen. De gemeente heeft zelf een minimabeleid en een bedrag dat daaraan besteed kan worden.

Maar door de regelgeving, vooral op het gebied van privacybescherming, is het voor de gemeente niet mogelijk om de werkgroep adressen te verstrekken. Het overleg tussen de kerken en de gemeente levert op dat de gemeente toezegt om een brief van 'Ommen geeft warmte' te sturen aan de burgers die mogelijk in aanmerking komen voor een tegemoetkoming. Men zegt ook toe het extraatje niet te verrekenen met bestaande uitkeringen.

Ommen geeft warmte

De werkgroep die de adressen verzamelt, benut ook de bestaande samenwerking met onder andere de Stichting Samen Doen, de Schuldhulpverlening, de woningcorporatie en de Voedselbank om mensen te bereiken die in aanmerking komen voor een tegemoetkoming, omdat zij én hard getroffen zijn door de hoge prijzen én behoren tot de minima. De

mensen moeten uiteindelijk zich zelf aanmelden voor een tegemoetkoming. De werkgroep die het Warmtefonds moet vullen doet hiervoor een beroep op de eigen gemeenteleden en parochianen en op de gehele Ommer bevolking, waaronder de ondernemers. Dit vanuit de gedachte van solidariteit lokaal. De actie wil zo, in een tijd van polarisatie en verdeeldheid, bruggen bouwen. De werkgroep is verrast door de gulheid waarmee wordt gedoneerd. Er is einde maart € 40.000,- ingezameld. De gemeente heeft bekend gemaakt met een gift van 50.000,- euro het beschikbare bedrag voor bonnen voor burgers van 200 naar 400 te verdubbelen. De geldelijke tegemoetkoming wordt gedaan in de vorm van bonnen waarmee betrokkenen naar de winkel kunnen gaan. Ze kunnen die bonnen aan de kassa inleveren maar ook zelf in de winkel scannen zodat de privacy gewaarborgd is.

Enmalige activiteit

De deelnemers is toegezegd dat het een eenmalige actie is. Maar nader bezien vraagt de actie om een vervolg. De obstakels waar de kerken en de gemeenten tegen aan lopen om geld voor armoedebestrijding op de juiste plek te krijgen, vragen om nader onderzoek. De minister voor armoedebestrijding, Carola Schouten, herkent deze problemen. Het project komt in de parochie en in de andere kerken aan bod in de publicaties, op de website en in de vieringen en kerkdiensten. Ook de regionale media zoals De Stentor en Rtv-Oost besteden aandacht aan het initiatief. "Het is een aanrader" zegt men in Ommen. Het levert de minima het nodige op, het heeft de werkgroep leden veel gebracht, en het heeft de mensen in heel de gemeente Ommen weer eens laten voelen waartoe men op het gebied van onderlinge solidariteit in staat is. Dat geeft moed en vertrouwen voor de toekomst.

Olievlekwerking

Toen er landelijke aanbevelingen kwamen ontstonden er ook werkgroepen in andere

gemeenten, waaronder Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Apeldoorn, Nuenen, Oss en Zwartsluis. Kerk in Actie, de diaconale organisatie van de PKN, organiseerde een Webinar over de energiecompensatie op 1 februari 2022 en publiceerde op de website een lange lijst vragen en antwoorden over de actie.

Deventer geeft warmte

Ommen ligt op het platteland. In Deventer ontstond een stedelijk initiatief: Deventer geeft warmte. De voorzitter van de diaconie van de Lebuïnusparochie nam deel aan een door Ommen georganiseerde online meeting en bracht het voorstel binnen in het Kruispunt Diaconaal Deventer, waarin meer dan twintig kerken en projectorganisaties participe-

ren, waaronder de parochie en het Meester Geertshuis. Laatstgenoemde beheert ook een noodfonds en heeft een lage drempel voor zo'n 700 van de 6.000 arme huishoudens in de stad. Door deze bestaande structuren ging de actie al na anderhalve week van start en ook hier werd € 35.000 euro opgehaald. Mensen melden zich bij het Meester Geertshuis en laten een loonstrook en hun energierekening zien. Zo zijn in maart al 153 huishoudens geholpen met 200 euro, contant of in vier supermarktbonnen of giraal. Een mevrouw: "Ik bewaar één bon, want dan kan ik in juli bij mijn verjaardag tenminste trakteren". In Deventer beseft men dat men slechts een deel van de mensen kan helpen. Elders was dit de reden om niet mee te doen. Het is goed dat men her en der wel in beweging is gekomen. De actie zet de achterban aan het denken over armoede, laat zien dat je iets kunt doen en vergroot de druk op de overheid om zelf meer te doen.

<https://kerkinactie.protestantsekerk.nl/nieuws/eerlijke-verdeling-energiecompensatie/>

Titus Brandsma en de diakonie

George Dölle is pastoor van de parochie H. Clemens in Hulsberg

Zondag 15 mei is Titus Brandsma (1881-1942) in Rome heilig verklaard. Een Nederlandse Karmeliet, hoogleraar aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, grote voorman van het katholiek onderwijs in ons land, en geestelijk adviseur van de Nederlandsche Rooms-Katholieke Journalistenvereniging.

Brandsma zette zich in voor de vrede, voor de oecumene, en was tegen racisme en discriminatie. Hij verzette zich dan ook fel tegen de anti-joodse maatregelen van de Duitse bezetter. In opdracht van kardinaal de Jong ging hij rond langs de katholieke pers om hen aan te sporen geen anti-joodse berichten van de bezetter of advertenties van de NSB op te nemen. Dit moest hij met zijn arrestatie in januari 1942 en zijn dood in het concentratiekamp Dachau op 26 juli van datzelfde jaar bekopen.

Apostel dienende liefde

Titus was ondanks zijn grote geleerdheid een eenvoudig mens, een Karmeliet in hart en nieren, die zich in de eerste plaats inzette voor zijn medemens. Pater Brocardus Meijer O.Carm. schrijft in zijn boek *'Titus Brandsma'* (Paul Brand, Bussum 1951) over Titus: "Heel zijn veelzijdige leven stond in het teken van de dienende liefde, de christelijke hulpvaardigheid." Hij noemt hem zelfs 'de apostel van de dienende liefde' (p. 294-295). Titus had altijd een luisterend oor voor mensen met geestelijke nood, naast zijn tijd voor studie besteedde hij de overige tijd voor zijn medemens. Vele verhalen zijn daarover bewaard gebleven, brieven die mensen uit dankbaarheid schreven voor zijn bemiddeling of financiële hulp. Brieven van zowel de eenvoudigsten als ook van hooggeplaatsten, van medebroeders in het priesterambt en

kloosteroversten, Titus was er voor iedereen zonder onderscheid des persoons. Mensen die hij in Nijmegen op straat tegenkwam, stopte hij geld toe als hij van hun noden hoorde. Bekend is het verhaal van de marktkoopman, die hij iedere ochtend hielp zijn kar omhoog te duwen in de Stikke Hezelstraat, een steile straat in het centrum van Nijmegen.

De liefde van Christus dwingt ons

Pater Titus sprak deze lijfspreuk vaak, als hij zijn prior toestemming vroeg om zijn vriendendienst te gaan doen bij medebroeders, moeders, jongeren, families in Nijmegen. De liefde van Christus bewoog hem om duizend kleine dingen te doen voor zijn medemens, in Nijmegen, of elders in het land. Zijn vriendendienst was tegen de kwelling van een lichamelijke nood, tegen de beklemming van geestelijke nood, tegen de angst voor onderdrukking en chantage, tegen de kille verlatenheid van straf, en tegen de ban van de zonde. Brocardus Meijer vat het als volgt samen: "Hier ligt het geheim van Brandsma's grote menslievendheid. Waar ter wereld hij ook verscheen en in welke hoedanigheid hij ook naar voren trad, steeds zag men in hem de apostel van de dienende liefde, de lichtvoetige en onvermoeibare draver achter Jezus aan. Hij deed in menig opzicht aan Sint Paulus denken en had diens woorden volledig op zichzelf kunnen toepassen: "Ik sta vrij tegenover allen, nochtans heb ik mij tot slaaf van allen gemaakt" (*'Titus Brandsma'*, pag. 296-297).

Katholiek onderwijs en dagbladers

Titus Brandsma beperkte zijn dienstbaarheid niet alleen tot het kleine, alledaagse pastoraat van de nabijheid, maar hij zette zich ook in voor grotere zaken. Zo speelde hij een grote rol voor het rooms-katholiek middelbaar

Titus Brandsma Karmeliet

onderwijs en de katholieke dagbladers. Beide zaken waren belangrijk voor de emancipatie van het katholieke volksdeel, lange tijd in Nederland achtergesteld door het protestantse deel van de bevolking. Constant Dölle schrijft in *'De weg van Titus Brandsma'* (Ten Have, Baarn, 2000): "Het zijn twee belangrijke invloedsgebieden die zozeer in de lijn liggen van Titus' roepingbesef dat hij zich daar geheel op eigen erf voelt. Hij is voor zijn gevoel met de juiste dingen bezig." (p. 58). Titus gaat na zijn studies in Rome in 1909 in Oss op de opleiding van de Karmelieten werken als docent wijsbegeerte. Hij ziet bij zijn rondgangen door Oss dat er in de streek een groot tekort is aan goed middelbaar onderwijs, en ijvert voor de oprichting van een middelbare school in Oss. In 1919 leidt zijn inzet tot resultaat. Ook in Twente realiseert hij een katholieke middelbare school in Oldenzaal. Zo staat hij aan de wieg van het netwerk van Carmelscholen in Nederland, de huidige stichting Carmelcollege. Hij blijft zich zijn hele verdere leven inzetten voor het middelbaar onderwijs, en trekt in de zomermaanden als geëngageerde door het land om toezicht te houden bij de eindexamens op de middelbare scholen, om zo het niveau te bewaken en te zorgen voor een goede overgang van middelbare school naar universiteit.

Hoogleraar Katholieke Universiteit

In 1923 komt de Katholieke Universiteit Nijmegen tot stand, alwaar hij als hoogleraar

wijsbegeerte en 'geschiedenis van de vroomheid' (mystiek) een aanstelling krijgt. Titus is daar in het academisch jaar 1932-1933 rector magnificus, en in zijn diesrede over het Godsbegrip in de moderne tijd spreekt hij ook uitgebreid over het onderwijs. Belangrijke waarden die men daar moet onderrichten zijn ontvankelijkheid, dat het kind zich openstelt voor de ander en niet blijft hangen in ik-gerichtheid, en eerbied. Voor Titus ligt eerbied voor de mens op een hoog niveau. Het is een cruciaal begrip in zijn diesrede. "Zijn eerbied komt voort uit het feit dat de mensen allen in en door God met elkaar zijn verbonden en tot elkaar zijn geordend. Deze eerbied voor de ander brengt hem ertoe zijn medemens ruimte te geven waarin hij zichzelf kan zijn. Een ruimte waarin niet wordt uitgebuit, waar hij niet aan zijn lot wordt overgelaten, waar hij goed op zijn plaats is. Ruimte scheppen voor de ander betekent opzij staan, een stap achteruit zetten, terughoudend zijn", aldus Constant Dölle (*'De weg van Titus Brandsma'*, pag. 62). Deze visie op eerbied bracht hij ook zelf in de praktijk; studenten waardeerden vooral in hem zijn begrip voor ieders aanleg en ambitie.

Protest tegen uitsluiting Joodse kinderen

En zo maakt Titus ook ernstig bezwaar tegen de maatregelen van de Duitse bezetter, als zij in augustus 1941 bepaalt dat Joodse kinderen niet meer thuis horen op de scholen in Nederland. In een brief aan de schoolbesturen van 8 sept. 1941 schrijft hij: "... het moet ook door ons als een schrijnend onrecht en als aantasting van de taak van de Kerk worden gevoeld, dat aan haar onderricht gewelddadig personen worden onttrokken die dit onderricht vragen. De Kerk kent in de vervulling van haar zending geen onderscheid van geslacht, ras en volk." (*'De weg van Titus*

Titus Brandsma als rector magnificus Katholieke Universiteit Nijmegen

Brandsma', pag. 64). Hoe modern klonk dit al voor die tijd.

Journalistenvereniging

In 1935 wordt Titus door kardinaal de Jong benoemd tot geestelijk adviseur van de Nederlandsche Rooms-Katholieke Journalistenvereniging. In zijn dankwoord bij zijn installatie wijst Titus er op dat de katholieke pers natuurlijk eerst en vooral de katholieke zaak moet dienen, maar daarnaast zeker ook de liefde moet hooghouden. "En die liefde moet blijken uit de toon, de irenische (= vredelievende) toon van de katholieke pers." (Brocardus Meijer, 'Titus Brandsma', pag. 357). In zijn werk als geestelijk adviseur van de journalistenvereniging hield hij zich niet alleen bezig met de 'grote' zaken: ook in het klein stond hij journalisten bij als hen onrecht werd aangedaan, of als zij in geestelijke of financiële nood verkeerden. Zo strijdt hij ook bij de directies van de katholieke dagbladen voor goede arbeidsovereenkomsten voor de journalisten en andere medewerkers.

Arrestatie en kamp Amersfoort

Vanwege zijn rondgang langs de katholieke pers, waarbij hij hen opriep geen advertenties meer van de NSB of de Nazi's op te nemen, wordt hij op 19 januari 1942 door de Duitsers gearresteerd. Eerst zit hij in Scheveningen in de gevangenis, in eenzame opsluiting, en komt op 12 maart van dat jaar terecht in het Durchgangslager Amersfoort. Daar stelt hij zich ten dienste van zijn medegevangenen. Hij maakt iedere dag een rondgang lang de zieken en stervenden, om hen moed en kracht in te spreken, soms slechts met een klein

gebaar: een kruisje op iemands voorhoofd. Samen met een paar dominees, die hier ook gevangen zitten, houdt hij lijdensmeditaties. Hier houdt hij ook zijn beroemde Goede Vrijdag meditatie, waarin het eigen lijden van de mensen in het kamp een stem krijgt. Na de oorlog hebben velen getuigd hoeveel steun zij van Titus' woorden hebben mogen ontvangen, zowel katholieken als niet-katholieken, gelovigen als ongelovigen.

Kamp Dachau en martelaar

Op 16 juni 1942 vertrekt Titus vanuit Kleef per trein naar Dachau, zijn laatste reis, alwaar hij op 19 juni arriveert. Hij is dan al erg verzwakt, maar ondanks alles zoekt hij contact met medebroeders, Nederlandse, Poolse en Duitse Karmelieten, en andere gevangenen, om elkaar te steunen door gebed en liefde. Alle getuigen bevestigen dat hij rust en evenwicht uitstraalde, en hen daardoor kracht kon geven om te overleven. Ook in deze laatste fase van zijn leven blijft Titus een mens van de dienende liefde; ondanks alle mishandelingen door kampbewakers klaagde hij nooit, maar bad met de woorden van Christus: "Heer, vergeeft het hun." Op 26 juli 1942 sterft Titus te Dachau ten gevolge van een dodelijke injectie.

Foto's zijn van titusmemorial.nl
Er zijn recente boeken verschenen over Titus Brandsma.
C. Lüthy, F. Wijsen, Frans M.de Kesel, red., 'Titus Brandsma Van held tot Heilige', Adveniat, 2022, ISBN 9789464027549, pag. 184, full colour geïllustreerd, hardcover, prijs € 19,95
T. Crijnen, 'Titus Brandsma, de man achter de mythe', Valkhof Pers, 2022-2, ISBN 9789056252786, pag. 520, gebonden, prijs € 20,00
Herman de Vries en Chris Fiktoor, 'Kruisweg van Titus Brandsma', Adveniat, ISBN 9789493279124, pag. 44, paperback met illustraties, € 9,99.
Annemarie Bos, red., 'Titus Brandsma - Spiritualiteit dichtbij in veertien teksten', Adveniat, 2018, ISBN 9789492093714, pag. 255, paperback met illustraties, prijs € 25,50
www.karmel.nl
www.titusbrandsmamemorial.nl

Hedendaagse noden in Nederland

Hub Crijns is oud directeur landelijk bureau DISK

Vanuit diaconie en caritas kijken we om naar de naasten in nood onder ons. Nu zou je de vraag kunnen stellen: "Wie zijn die mensen in nood, naar wie we moeten omzien?"

Het CBS geeft met het in december verschenen onderzoek 'Armoede en sociale uitsluiting 2021' antwoorden. Het onderzoek presenteert de nieuwste gegevens over die delen van de bevolking van Nederland, die in financieel en sociaal opzicht achtergebleven zijn bij de rest. "Nieuwste" wil zeggen: cijfers over 2020.

Meer mensen, meer huishoudens

Hoofdstuk I van 'De sociale staat van Nederland 2020' geeft aan, dat in de afgelopen 11 jaar de Nederlandse bevolking met 5,2% gegroeid is, van 16,2 miljoen tot 17,1 miljoen personen. De groei van de bevolking wordt grotendeels veroorzaakt door immigratie van allerlei groepen mensen elders uit de wereld. Het aantal huishoudens is bijna 2 keer zo sterk gestegen, van ruim 7,2 miljoen naar ruim 7,9 miljoen (toename van 9,4%). Een belangrijke oorzaak is de groei van het aandeel alleenstaanden ten opzichte van meerpersoonshuishoudens. Dat aandeel is onder meer gegroeid door een toename van het aantal echtscheidingen.

Een op de 13 kinderen leeft in armoede [Foto: Sire campagne]

Risico op (langdurige) armoede gedaald

De samenvatting van het onderzoek 'Armoede en sociale uitsluiting 2021' geeft de cijfers. "In 2020 moesten 513.000 van de ruim 7,5 miljoen huishoudens rondkomen van een laag inkomen. Dat komt neer op 6,8 procent huishoudens met armoederisico. In 2019 was dat nog 7,5 procent en in de drie jaren daarvoor steeds bijna 8 procent. De in 2019 begonnen daling zette ondanks de coronacrisis in 2020 door. Dat had te maken met de relatief sterke koopkrachtverbetering vanwege reeds lopende cao-afspraken, met diverse fiscale overheidsmaatregelen en met het omvangrijke coronasteunpakket. Het Centraal Planbureau verwacht voor de jaren 2021 en 2022 een vrijwel onveranderd armoederisico bij huishoudens. Van de huishoudens met een laag inkomen moesten er 221.000 al ten minste vier jaar achtereenvolgens van een laag inkomen rondkomen. Daarmee kwam het aandeel huishoudens met een langdurig laag inkomen uit op 3,1 procent in 2020 en dat is lager dan in de drie jaren daarvoor. Eenoudergezinnen, alleenstaanden tot aan de AOW-leeftijd, huishoudens met een niet-westerse migratieachtergrond, bijstandsontvangers en laagopgeleiden zijn groepen die van oudsher kampen met een relatief hoog risico op (langdurige) armoede." Deze cijfers bevestigen het al jarenlange ervaringsfeit, dat de genoemde groepen een veel grotere kans hebben om arm te zijn en te blijven.

Armoederisico gaat vaak samen met financiële problemen

“Huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens rapporteren vaker financiële problemen dan huishoudens met een hoger inkomen. Ze hebben vaker betalingsachterstanden (9 tegen 2 procent in 2020) en kunnen zich bepaalde uitgaven veelal niet veroorloven. Zo gaf 10 procent aan onvoldoende geld te hebben voor een warme maaltijd met vlees, vis of kip om de dag en bijna 6 op de 10 hadden niet genoeg geld om regelmatig nieuwe kleren te kopen. Van elke 10 lage inkomens zeggen er bijna 4 (zeer) moeilijk te kunnen rondkomen. Risicohuishoudens met een inkomen uit werk of pensioen geven dit minder vaak aan dan uitkeringsontvangers met een laag inkomen. Het aandeel huishoudens met armoederisico dat zei schulden te moeten maken kwam uit op ruim 14 procent in 2020. Van de huishoudens met een hoger inkomen was dat 2 procent. Lage inkomens komen bovendien vaker in de schuldsanering terecht dan hogere inkomens.” Bij deze ontwikkeling van schulden onder lage inkomens is de zogenoemde fraudewet niet vreemd, alsmede het ingewikkelde stelsel van de toeslagen. De fraudewet (Wet aanscherping handhaving en sanctiebeleid SZW-wetgeving uit oktober 2012) maakt het mogelijk om lage inkomens extra te (ver)volgen, te controleren en te straffen op het niet voldoen aan wettelijke richtlijnen rond de sociale zekerheid. Het toeslagensysteem keert uit op aanvraag en controleert, verrekenet en straft na twee jaar met het feitelijk verkregen inkomen. Vaak leidt dit systeem tot hoge terugvorderingen. De kindertoeslagenaffaire heeft aan het licht gebracht hoe uitvoeringsorganisaties via bepaalde criteria in de zoekprogramma's selecteren op klanten, die zogenoemd misbruik maken van de sociale zekerheidswetgeving. Het systeem sluit mensen uit en de gevolgen zijn zichtbaar in het hoog oplopende schuldenpakket bij lage inkomens.

Ruim 1 op de 15 kinderen woont in een risicogezin

“In 2020 maakten 221.000 minderjarige kinderen deel uit van een huishouden met

Lege beurs aan het eind van de week [Foto: FNV]

een laag inkomen. Dat komt neer op 6,9 procent van alle kinderen, ofwel een op de 13. Vanaf 2013, dus in de jaren na de vorige economische crisis daalde het aandeel kinderen met risico voortdurend. Ook het percentage kinderen dat deel uitmaakt van een huishouden met al minstens vier jaar een laag inkomen vertoonde een dalende trend. Wel zette deze daling pas twee jaar later in. Het langdurige armoederisico van minderjarige kinderen nam af van 3,7 procent in 2015 naar 3,1 procent in 2020. Kinderarmoede is dus niet weggenomen in Nederland. Wel is de trend, dat het aantal kinderen in armoede daalt. Elk jaar wordt het minder. Onduidelijk blijft of dit komt omdat kinderen ouder worden, er minder kinderen bijkomen, of dat arme huishoudens minder kinderen hebben.

Signalen dat armoede toeneemt

Bij de uitkomsten van de armoede meting van 2021 zijn vragen te stellen. In 2020 is de armoede gedaald zegt de cijferbijbel. Toch laten heel wat organisaties, waaronder de diaconale van de kerken, en de voedselbanken weten dat de corona epidemie en de grootschalige beperkingen in het economische en sociale leven gevolgen hebben voor mensen en huishoudens. Met name zelfstandigen zonder personeel, studenten, mensen met flexibele contracten raken werk kwijt. Ook sommige sectoren worden hard getroffen. De toegang tot de bijstandswet is voor sommige groepen heel lastig. Weken van wachttijden moeten overbrugd worden zonder inkomen. Tegelijk zorgen de grootschalige inzet op gezondheidsprogramma's ervoor, dat mensen kansen hebben op ander werk. Maar het

verlies van vast werk, ingeruild naar tijdelijk werk, komt over enige tijd pas tot uitdrukking. Onzeker is wat dit voor een deel van de werkende bevolking betekent in verlies van inkomensvoorzieningen rond ouderdom en ziekte. Van de coronaziekten heeft 10% long-covid, vaak in die mate dat na twee jaar mensen werkloos worden en afhankelijk worden van een arbeidsongeschiktheidsregeling (als ze die al krijgen).

Hoge inflatie, hogere rente, hoge vaste lasten

In het afgelopen jaar is er een sterke inflatie op gang gekomen: alles wordt zienderogen duurder. Door de oorlog in de Oekraïne zijn de kosten voor energie verdubbeld en meer. Het leven is zomaar tien tot twintig procent duurder geworden. Daar staan aan de inkomenskant nauwelijks plusjes tegenover. Mensen met leningen zien de rente stijgen. Bij de hoge hypotheek, die afgesloten zijn in de afgelopen tien jaar, gaan de kosten voor wonen nu toenemen. Ruim 40% van de huishoudens heeft reserve voor slechts een maand. Die reserve is inmiddels ruim op. Huishoudens hebben tekorten. De voedselbanken merken dat, doordat de aanvragen stijgen. Om in aanmerking te komen voor voedselbankhulp zit je al op een minimum. Voedselbanken melden in mei 2022 dat er ruim 6.000 huishoudens bij zijn gekomen voor hulp. Het zijn allemaal signalen dat er heel veel nood gaande is.

Daklozen, vluchtelingen, illegalen

We zijn inmiddels in een post-corona jaar aangeland. In de coronatijd zijn er hotels en andere voorzieningen, die normaal voor recreatie en toerisme gebruikt worden, ingezet voor de opvang van daklozen. Dat is in de lente van dit jaar allemaal weer afgebouwd. Vanaf het laatste kwartaal van 2021 roept het COA (Centraal Orgaan opvang Asielzoekers) voortdurend gemeenten op om bij te springen bij de opvang van vluchtelingen en migranten. Want het opvangcentrum in Ter Apel is overvol en andere asielzoekerscentra zitten verstopt, omdat statushouders niet kunnen doorstromen. Er zijn immers geen sociale huurwoningen beschikbaar. Als mensen

niet (willen) passen in de strenge opvangprocedure, verdwijnen ze uit beeld. Jongeren in een huishouden met laag inkomen worden als ze 21 jaar worden gezien als medekostwinnaar. Op het inkomen van ouders en kind wordt het voordeurdelersbeginsel toegepast. Jongeren gaan noodgedwongen zwerven om aan deze situatie te ontsnappen. De gemeenten en diaconale organisaties signaleren een duidelijke toename aan vragen om hulp, ondersteuning, opvang. Er zijn veel zwervenden in Nederland. De cijfers geven evenwel geen duidelijkheid. Er wordt gesproken over schattingen die lopen van 30.000 tot 120.000 mensen en er zijn indrukken, dat het er misschien nog wel meer zijn. Wie op campings rondkijkt treft deze mensen aan. Het is een heel flexibele beweging, die in ieder geval onder de radar blijft van de legale samenleving. Je kunt dus de vraag stellen of deze groepen van mensen meegeteld zijn in de formele armoedecijfers.

Vluchtelingen uit Oekraïne

Nederland heeft zijn deuren opgezet voor vluchtelingen vanuit de oorlog in Oekraïne. Want we moeten gastvrij zijn voor mensen die alles kwijt zijn door die oorlog. Maar we hebben een fors woningtekort. In de sociale huursector kunnen legale migranten niet doorstromen, laat staan Nederlanders op de wachtlijst. Er zijn in mei 2022 meer dan 56.000 vluchtelingen uit Oekraïne erbij gekomen. Vaak gehuisvest bij particulieren. Dat is mooi. Maar op de langere termijn is er een groot probleem: waar laten we al die mensen als het om wonen gaat? Want al tien jaar bouwen we te weinig woningen, en worden bestaande sociale woningen verkocht en verkamerd voor dure particuliere verhuur.

‘Armoede en sociale uitsluiting 2021’,
Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2021, digitaal verkrijgbaar: <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2021/49/armoede-en-sociale-uitsluiting-2021>

René Serno winnaar Ab Harrewijn Prijs 2022

Christian Jongeneel en Hub Crijns zijn beiden lid van de jury Ab Harrewijn Prijs

René Serno van Samen voor Sliedrecht is de winnaar van de Ab Harrewijn Prijs 2022. Dit maakte de jury bekend tijdens een bijeenkomst in de Rotterdamse Prinsekerk op vrijdag 13 mei.

Samen voor Sliedrecht is een vrijwilligersorganisatie die in oktober vijf jaar bestaat. In totaal zijn 11 vrijwilligers actief. Uit het juryrapport: “De jury heeft bewondering voor de tomeloze inzet waarmee René Serno een waaier aan activiteiten ontplooit in Sliedrecht. Van maaltijden voor inwoners met een smalle beurs tot een festival met levende standbeelden. Daarbij zoekt hij heel breed de samenwerking, met de gemeente, met ondernemers, met geloofsgemeenschappen. Hij gaat voorop in het maken van onderlinge verbondenheid tussen mensen, zodat eenzaamheid minder plaats heeft. Mensen kunnen hun problemen met elkaar bespreken en in onderling contact ook oplossingen vinden. Al doende ontstaat er meer contact, leefbaarheid en veiligheid.” ‘Samen voor Sliedrecht’ organiseert door het jaar heen afwisselende activiteiten voor alle leeftijdsgroepen en bereidt eenmaal per maand gratis een voedzame maaltijd voor ongeveer 80 inwoners met een smalle beurs. Lees verder op www.facebook.com/samenvoorsliedrecht.

Nominatie: Don Camillo te Roermond

Het Goede Doelen Huis Don Camillo geeft gebruikte goederen zoals huishoudelijke artikelen, kleding, klein meubilair en boeken middels een donatie een tweede kans. Daarnaast is iedereen welkom in de woonkamer voor een gezellig gesprek of een kopje koffie. Een kleine gepassioneerde groep 60-plussers zorgt ervoor dat het

Goede Doelen Huis wekelijks open staat voor mensen die maatschappelijk minder goed meekomen. Eenzaam, een beperking, een moeilijk moment? Voor iedereen staat een kop koffie klaar in de woonkamer. Even geen cent te makken? In het Goede Doelen Huis mag je snuffelen tussen de spullen en gratis meenemen. Ook maken de vrijwilligers zich jaarlijks sterk voor internationale projecten, zoals een kindertehuis in Gambia dat kleding nodig heeft. Zij zamelen de kinderkleding in en ondersteunen financieel het transport naar de plaats van bestemming. Zie ook www.doncamillo-rmd.nl.

Nominatie: De Voorplanters van de Voedseltuin te Rotterdam.

De Voorplanters vormen een kwekerij die plantjes opkweekt voor diverse buurttuinen en de Voedseltuin, die op zijn beurt verbonden is aan de Rotterdamse voedselbank. In 2021 zijn de Voorplanters gestart met een eigen kwekerij, onder de bezielende leiding van Hermi Prins, opkweek koningin van Rotterdam, Hetty de Bruyn, tuincoördinator in de Buurttuin op het Dakpark, en tuincoördinator Meriam Beek van de Voedseltuin, en samen met een inmiddels een grote groep vrijwilligers van de Voedseltuin en Voorplanters. Samen zaaien ze groenten, bloemen en kruiden zelf voor en kweken ze op in de kas (en buiten) tot mooi, sterk plantgoed. Het jaar rond wordt er gewerkt aan voorzaaien, verspenen en stekken van groenten, kruiden en bloemen. Lees meer op <https://voedseltuin.com>.

Nominatie: Angelique van den Berg van het Droombankje te Arnhem.

Het Droombankje is opgericht vanuit de ambitie en wens om dak- en/of thuisloze mensen zonder verslaving of

*Het team Samen voor Sliedrecht met de wisseltrofee
[Fotograaf: Peter de Bie]*

psychische stoornis een warm thuis te bieden gecombineerd met een individueel begeleidingstraject met het doel te werken aan persoonlijk en maatschappelijk herstel. Angelique: “Ik wilde een plek creëren voor deze mensen. Als je alles kwijt bent moet je op een plek komen waar je warmte voelt en liefde. We zijn geen familie maar geven je wel het gevoel dat jij weer nummer één bent in het leven. We geven iedereen warmte en niet het gevoel dat je in de opvang zit”. Precies vijf jaar geleden op 13 mei kwam de eerste bewoonster binnen en een tijd lang was alleen zij er. Niet wetend of Droombankje wel of geen succes zou worden. Inmiddels is Droombankje 50 plekken verder, en zijn er drie locaties waar mensen tijdelijk wonen. Ook zijn er vier zelfstandige woningen voor opvang van dakloze gezinnen. Meer lezen op <https://www.hetdroombankje.nl/>.

Nominatie: Bewonersinitiatief Gijsingflats in Rotterdam

De vijf Gijsingflats in de wijk Bospolder Tussendijken gaan als eerste flats van het aardgas af. Dit gegeven is de aanleiding geweest voor het ontstaan in iedere flat van een groepje actieve bewoners die de oren en ogen zijn van hun flat. Zij verzorgen activiteiten maar vangen ook signalen op ‘achter de voordeur’ die tot hulp op maat leiden. Deze bewoners weten wat er overdag gebeurt, maar ook ’s avonds. Als het nodig is, maken zij meldingen bij de politie. Omdat de bewoners niet meer individueel maar nu samen opereren, maken zij echt verschil in

de flats. De actieve bewoners maken een praatje met andere bewoners hen als ze hen tegen komen in de lift of in de entreehal, informeren hoe het met hen gaat, geven hen aandacht. Zo is er ook op galerijniveau een vorm van sociale betrokkenheid. Geen website.

Welke keuzes maak je

Ruard Ganzevoort is hoogleraar, theoloog en politicus en hij haakte in de twintigste jaardag van het overlijden van Ab Harrewijn in op de harde werkelijkheid en de hoop dat het anders kan en moet. “Als hoop het geloof is dat het anders kan, dan hebben we het niet in de eerste plaats te verwachten van diegenen die het in de bestaande werkelijkheid voor het zeggen hebben. De machten van vandaag hebben ervoor gezorgd dat de wereld is geworden wat ze is. De ongelijke kansen waarmee mensen het moeten doen, de manier waarop we de aarde uitbuiten en langzamerhand onleefbaar maken, het systeem waar mensen tussen de wielen raken, de cultuur waarin we voortdurend als groepen tegen elkaar worden opgehitst, de oorlogszoekers die bereid zijn anderen op te offeren aan hun idealen, daar hebben we het allemaal niet van te verwachten. En daarmee is hoop per definitie niet het geloof in een sterke leider, want die sterke leider is deel van de machten van vandaag. Wat Ab Harrewijn ons heeft laten zien en wat alle nominaties vandaag laten zien, is het volgende. Hoop begint niet bij de machthebbers. Hoop ontstaat niet op de tekentafel of zelfs bij een visioen van een politicus. Hoop ontstaat in Sliedrecht en Arnhem, in Rotterdam en Roermond. Het ontstaat in een voedseltuin en een gastvrije huiskamer. Het ontstaat waar mensen elkaar zien en samen laten zien dat het anders kan.”

De Ab Harrewijn Prijs bestaat sinds 2002. De prijs bestaat uit een kunstwerk en een bedrag van 5.000 euro. De overige genomineerden ontvangen 1.500 euro. www.abharrewijnprijs.nl

Heer, leer ons bidden, Deel I

Gerard Groener is emeritus supervisor Katholieke Universiteit Utrecht

Zijn leerlingen vragen Jezus: “Heer, leer ons bidden”. Zij vragen niet: geef ons een gebed dat we uit ons hoofd kunnen leren en opzeggen, maar: leer ons bidden. En Jezus antwoordt: als je wilt bidden, doe het dan in deze geest...

Tot God, onze Vader, bidden in de geest van Jezus. Daar wil deze serie over het Onze Vader je bij helpen. Het eigenlijke werk moet je zelf doen: je open stellen, luisteren, ontvangen en bidden.

Het Onze Vader

Met het ‘Onze Vader’ in de liturgie zijn we wel vertrouwd, al blijft het woord ‘schuldenaren’ even wennen. De tekst komt uit de *Didachè* of Leer van de Twaalf Apostelen en is vastgelegd na het overlijden van de laatste apostel. In het evangelie van Mattheüs staat een nog oudere tekst. De Nieuwe Bijbel Vertaling van 2004 geeft de volgende vertaling.

*Onze Vader in de hemel, laat uw naam geheiligd worden,
laat uw koninkrijk komen en uw wil gedaan worden op aarde zoals in de hemel.
Geef ons vandaag het brood dat we nodig hebben.
Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij hebben vergeven wie ons iets schuldig was.
En breng ons niet in beproeving, maar red ons uit de greep van het kwaad.*

Ik nodig je uit dit gebed een paar keer aandachtig te bidden, liefst hardop. Neem er de tijd voor en laat de tekst op je inwerken. Wat komt er in je op? Wat raakt je, verrast je in deze tekst? Gaat er iets oplichten van het spoor waarop Jezus ons wil zetten?

Twee delen

Het Onze Vader heeft twee delen. In het

eerste deel richten we onze blik naar de hemel, in het tweede deel naar onze aarde. In het eerste deel stellen we onze antenne als het ware af op God. “Niet wat ik wil, maar wat U wilt”, bidt Jezus in de Hof van Olijven. Het gaat om Gods naam, Gods koninkrijk, Gods wil. Daar stemmen we ons op af. In het tweede deel vragen we Gods hulp bij vier grote uitdagingen om samenleven en gemeenschap mogelijk te maken: in families, in buurt of dorp, in de parochie, in het land en wereldwijd.

Het gaat er om:

- dat ieder mens voldoende te eten heeft om te kunnen leven;
 - dat we elkaar vasthouden en elkaar vergeven als we falen naar elkaar;
 - dat we de moed niet verliezen en het er niet bij laten zitten, als we boven onze krachten beproefd worden;
 - dat we niet meegezogen worden in de aantrekkingskracht van het kwade en kiezen voor ons kortzichtig eigenbelang.
- Dat koninkrijk van God, dat gaat dus kennelijk over zulke concrete dingen. Die zijn bepalend voor een goed samenleven en voor ons eigen levensgeluk.

Overwegingen

Vier zaken waar we onze Vader in de hemel om vragen. Welke bede spreekt je het meest aan. Waarom? Neem de tijd hierover na te denken. Ter afsluiting: wat zou je nu tegen God willen zeggen? Met welke eigen woorden kun je bidden? Als je dat moeilijk vindt, bidt dan nog eens rustig en aandachtig het Onze Vader, zoals het hierboven staat, of met de woorden die je zelf het meest vertrouwd zijn.

Onze Vader in de hemel (Nieuwe Bijbel Vertaling)

‘Onze Vader in de hemel’, wat geniaal en

Wereldwijd bidden we samen het Onze Vader
[Foto: Eo.nl]

prachtig: in vijf woorden de twee kanten van het mysterie van onze God. God is dichtbij (wij bidden “onze Vader”), bijna intiem. God ziet naar ons om als een zorgzame ‘vader’. Tegelijk gaat God ons oneindig te boven, “onbereikbaar, ik kan er niet bij”, zegt psalm 139. Zoals Paulus zegt: ‘Hij die woont in ontoegankelijk licht’. God in de hemelen, oneindig boven ons verheven.

Onze Vader

Deze keer gaan we mediteren over de twee woorden ‘Vader’ en ‘onze’. Jezus nodigt ons uit God in vertrouwen aan te spreken als ‘onze Vader’. Bij een vader hoef je geen audiëntie aan te vragen. Net als de vader van de verloren zoon ziet God ons al lang aankomen en komt Hij ons tegemoet. Voor Jezus zelf, voor de leerlingen en voor de eerste christenen, was dit de kern van alles: God is onze Vader. In het hele Oude Testament wordt God slechts acht keer aangeduid als ‘Vader’. Alleen al in het evangelie van Mattheüs gebeurt het meer dan veertig keer en in het Johannesevangelie zelfs meer dan honderd keer. Jezus is echt iets nieuws komen brengen. In hem is God dichtbij gekomen. Jezus spreekt over God als “mijn Vader en jullie Vader”. Hij zelf heeft een unieke verbondenheid met zijn hemelse Vader, anders dan wij hebben. Tegelijk ziet Jezus ons als kinderen van diezelfde hemelse Vader. Wat betreft het beeld dat wij van vaders hebben waarschuwt Jezus: “Noem niemand op aarde vader, want één is uw Vader, die in de hemel is.” Dat relativeert alle aardse vaders, pausen en patriarchen. Het is alsof

Jezus tegen ons zegt: leer nu eens volwassen om te gaan met jullie vaders (en moeders). Ga met ze om als broers, kameraden, maatjes, vrienden of vriendinnen. Neem nu de tijd om je te realiseren wat het voor jou betekent dat je God aanspreekt als Vader. Is het verwarrend, weldadig, bevrijdend misschien? Laat het zijn zoals het is of volg de verlangens van je hart.

Geen ‘ik, mij of mijn’

Opvallend: nergens in het Onze Vader worden de woordjes ik, mij, of mijn gebruikt. Het is steeds: onze, ons, wij en anderen (onze schuldenaren). Door “Onze Vader” te zeggen verbinden we ons direct met anderen. Onze hemelse Vader is niet privé verkrijgbaar. We worden door het gebed in liefde verbonden met medemensen. Het gebed maakt ons lotgenoot en verbond-genoot. We worden ook uit onze collectieve bubbels gehaald. Onze God is geen stam-god of het bezit van alleen christenen. Voor gelovigen zijn grenzen van weinig belang. Genoeg om over na te denken. Sluit af met een gebed uit je hart of bidt met aandacht het Onze Vader, zoals je dat het meest vertrouwd is.

De serie teksten van ‘Heer leer ons bidden’ zijn in afleveringen verschenen in het blad van de geloofsgemeenschap in Harmelen, *‘BIJBavo’*, 6(2021)5, juli en daaropvolgend tot en met zomer 2022. *Diakonie & Parochie* publiceert delen in de komende nummers. De gehele tekst is ook te downloaden op www.rkdiakonie.nl/index.asp

Het ecologisch compas

Bob van Dillen is migratie adviseur Cordaid

'Het ecologisch kompas' is een boek vol ideeën over de transitie naar een duurzame samenleving, en de rol van burgers daarin, geschreven door 'Oikos', een groene denktank uit Vlaanderen.

Al tien jaar werkt 'Oikos' aan sociaalecologische verandering door het maatschappelijk debat te voeden vanuit ecologisch perspectief. Deze groene denktank brengt denkers uit wetenschap, maatschappelijk middenveld, economie en kunst, alsmede pioniers uit de praktijk samen rond duurzaamheidsthema's. De ecologische grenzen van de planeet en de solidariteit wereldwijd zijn hierbij de uitgangspunten.

Reader van negen artikelen

De meeste coauteurs van 'Het ecologisch kompas', waaronder samensteller Dirk Holemans, maken deel uit van de redactie van het tijdschrift 'Oikos'. Het boek is eigenlijk een reader met verschillende bijdragen van in totaal negen auteurs, veelal verbonden aan de Vlaamse groene partij. De reader bestaat, naast de inleiding en epiloog, uit zeven hoofdstukken: 'Een ecologische kijk voorbij de welvaartstaat', 'Ecologisch burgerschap in actie', 'De vrijheid van grenzen', 'Samenleven in diversiteit: handvaten voor het politiek ecologisme', 'Hoe kunnen we in 2050 de wereldbevolking voeden?' en 'Voorbij het groei-denken - naar een nieuwe economie voor de 21-ste eeuw'. Het bevat een notenapparaat van zeven pagina's en een literatuurlijst van liefst 18 pagina's. Kortom, je moet er even voor gaan zitten, en hoewel je de 238 pagina's in een dag zou kunnen uitlezen, is mijn advies

om een hoofdstuk per week te lezen en de tijd te nemen het te laten bezinken en te overdenken.

Stap voor stap vooruit gaan

Van toenemende ongelijkheid tot een economie zonder veerkracht, van hete zomers zonder regen tot overstromingen in Limburg: onze vertrouwde wereld staat op losse schroeven en we zijn niet bepaald voorbereid op de toekomst. Wat de negen auteurs voorstellen is een hoopvol perspectief, waarin we ons verbonden weten met elkaar en de natuur, solidair zijn met alle huidige en toekomstige bewoners van onze planeet. Waarin we streven naar levenskwaliteit en veerkracht, in plaats van steeds meer en altijd sneller en het voorkomen van de zoveelste catastrofe. Hoe komen we daar? Het boek probeert een kompas te bieden, van stapsgewijze vooruitgang, in de juiste duurzame richting - geen ecologische revolutie met grote snelle veranderingen. Het boek heeft daarom bij sommige denkers en activisten een kritisch onthaal gekregen, omdat het te weinig systeem kritiek biedt op de uitwassen van kapitalisme en neoliberalisme. Met mondiale onverschilligheid gezien als 'collateral damage' in plaats van een van de hoofdproblemen.

Filosofie van ecologisme

Het boek refereert logischerwijs aan veel Vlaamse schrijvers, en aan een aantal internationale auteurs waarvan Piketty en Muzzucato het bekendste zijn, en de filosoof Latour en de marxist Gorz vaak geciteerd worden. Paus Franciscus of zijn encycliciek 'Laudato Si' worden niet genoemd, maar zijn oproep om sociale en ecologische

rechtvaardigheid met elkaar te verbinden klinkt wel door in het boek. De auteurs beschrijven dit vanuit de politieke filosofie van het ecologisme met een wereldbeeld van verbondenheid: mensen zijn wereldwijd verbonden met elkaar, met toekomstige generaties, en met de natuur. De kleding die we kopen in de winkel bepaalt mede de ontwikkeling van kinderarmoede in Bangladesh. De Co2-uitstoot van onze vlucht naar Aruba voor een snorkelvakantie zorgt voor opwarming van de aarde die schadelijk is voor gletsjers op de Noordpool, voor de landbouw in Myanmar, de bossen in het Amazonegebied en de veeteelt in Ethiopië. Deze verknoping en verbondenheid van mensen en natuur op mondiale schaal levert een complex sociaalecologisch systeem op, dat we holistisch moeten benaderen om rekening te houden met de dwarsverbanden en terugkoppelingen. Dit wereldbeeld van ecologisme leidt ook tot bijzondere verantwoordelijkheden in ons maatschappelijke en politieke handelen.

Rechtvaardige verdeling

Allereerst door in te zetten op een rechtvaardige verdeling van grondstoffen binnen de grenzen van onze planeet. Dus zonder rooibouw te plegen op schaarse grondstoffen zodat er geen meer zijn voor toekomstige generaties. In Nederland en Europe pleit Cordaid al jaren voor coherent beleid voor ontwikkelingslanden: laat niet onze inzet voor duurzame ontwikkeling teniet worden gedaan door ons schadelijke beleid op klimaat, landbouw en wapenexporten. Het bouwen aan wat Cordaid 'flourishing communities' noemt moet volgens het boek de centrale doelstelling blijven, maar zonder de autonomie van anderen, de natuur of toekomstige generaties te schaden. Een rechtvaardige verdeling betekent ook een einde aan de huidige extreme ongelijkheid wereldwijd, en in onze eigen samenleving. Niet alleen economisch en financieel, maar ook sociaal en cultureel. Het boek pleit daarom voor gelijkwaardigheid en emancipatie, zonder hiërarchische structuren tussen mensen, bijvoorbeeld op basis van sekse of 'ras'. Naast overheid en markt is

het vooral de maatschappij waar vereniging, verbinding en solidariteit het beste tot uiting komt. De principes van solidariteit en bonum commune uit de katholieke sociale leer worden hiermee impliciet omarmd door het boek.

Hoe om te gaan met het groei-denken? De auteurs stellen dat ongebreidelde economische groei ten koste van alles onwenselijk is, maar over het begrenzen of ombuigen ('de-growth') van de groei verschillen de meningen. Waar een aantal auteurs stelt dat we de grenzen van de groei al bereikt hebben, stellen anderen dat duurzame activiteiten gerust mogen groeien zolang vervuilende activiteiten maar krimpen. Het alternatieve scenario van duurzame groei op vooral andere plekken dan de onze lijkt mij het meest overtuigend beschreven. Dat betekent dat wij minder en beter moeten consumeren, meer kwaliteit en minder kwantiteit, beter onderling verdeeld, en dat de ontwikkelingslanden de ruimte moeten behouden om duurzaam toe te groeien naar een welvaartsniveau zonder extreme armoede en ongelijkheid. Het boek pleit ook voor alternatieve oriëntaties en maatstaven van welzijn, met aandacht voor mentale gezondheid, persoonlijke ontplooiing en meer zeggenschap van burgers, en meer groen en natuur voor recreatie en ontspanning - allemaal resulterend in een meer zorgzame samenleving.

Waardevolle koerswijzer

'Het ecologisch kompas' is daarmee een waardevolle koerswijzer, die sociale rechtvaardigheid en duurzaamheid combineert en inspiratie biedt voor lokale initiatieven in parochies en verenigingen, op nationaal en mondiaal niveau.

Dirk Holemans, red., 'Het ecologisch kompas', Uitgeverij Epo, Berchem in samenwerking met Oikos.be, 2020, ISBN 978.94.6267.236.9, Paperback, 240 pag., € 24,90.

Dementie beleven van binnenuit

Henk Meeuws is theoloog en onderzoeker diaconie

“Nog een publicatie over dementie? Er zijn toch al veel goede en ook mooie boeken en documentaires over?”. Zo reageerde ik toen mij ‘Dementie van binnenuit’ ter bespreking werd voorgelegd.

Maar na lezing is mijn bevinding dat ons met deze publicatie iets heel apart wordt voorgelegd, een bijzondere poging dementie echt ‘van binnenuit’ te verstaan. Het bevat het verslag van *Een zoektocht naar hoe het is om iemand met vergevorderde dementie te zijn* (zo de ondertitel). Dit verslag is gebaseerd op het onderzoek dat een onderzoeksgroep van Stichting Presentie uitvoerde op twee locaties van zorgorganisatie Zorgbalans.

Eigen beleving

Aan het onderzoeksproject ligt de overtuiging ten grondslag dat inzicht in de *eigen beleving* van mensen met vergevorderde dementie beslissend is voor de zorg die zij behoeven, terwijl daar relatief weinig onderzoek naar wordt verricht. Om meer en beter inzicht te verwerven gingen de onderzoekers niet de weg van objectieve observatie, maar die van relationeel en intersubjectief inleven... ‘*Relationeel*’ betekent: open en ontvankelijk voor het perspectief van de ander, met aandacht voor zijn/haar netwerk van relaties en sociale context. ‘*Intersubjectief*’ wil zeggen: vooraf en voortdurend in gesprek met en terugkoppeling naar/vanuit zorgteam, partners, familie... ‘*Inleven*’ houdt in: proberen even in de huid van de ander te kruipen, verkennen/aftasten/duiden wat leven met vergevorderde dementie voor die persoon zelf betekent.

Daartoe volgden de onderzoekers twee jaar lang zes mensen in geriatrische zorg, zes zwaar dementerenden over wie de zorgverleners vragen hadden. De onderzoekers volgden hen van zo nabij mogelijk, als een mee-levende schaduw, op de vierkante millimeter héél ‘klein kijkend’ naar hun leven, heel diepgaand en nauwgezet delend in hun dagelijkse bestaan. De leidende vraag op hun zoektocht was steeds: “Hoe is het om iemand met vergevorderde dementie te zijn?”.

Zeven antwoorden

De meelevende onderzoekers vonden zeven antwoorden, in deel I gepresenteerd in zeven hoofdstukjes. Die bevatten zeven zo concreet mogelijke verhalen over thema’s, die ze meenden te kunnen ontwaren, zeven mogelijke perspectieven op/vanuit zwaar dement leven. ‘Mogelijk’, want de mensen zelf konden nauwelijks

of niet reageren op hun bevindingen. Die zijn met grote zorgvuldigheid en fijngevoeligheid genoteerd onder deze kopjes: “Iemand zijn met dementie betekent lijden én levenslust”. “Leven met minder woorden vraagt meer stemmen.” “Het lichaam laat het afweten én helpt.” “De buitenwereld komt te veel én te weinig binnen.” “Het leven wordt kleiner, de opgaven groter.” “Iemand met vergevorderde dementie heeft veel en weinig tijd tegelijk.” “Leven met meer en minder van jezelf - een argument tegen de ‘lege huls’”. De onderzoekers formuleren hun bevindingen met de nodige voorzichtigheid. Maar dat mensen met vergevorderde dementie ‘verdwijnen’ in een soort stil niets, slechts leven ‘als een kasplantje’, gereduceerd tot een ‘lege huls’, dat weerspreken ze met

overtuiging. Ze doen dat op grond van wat die mensen zelf lieten ‘zien’, al was het vaak héél diep verscholen. De onderzoekers verzetten zich dan ook stevig tegen éénduidige verhalen over leven in dementie.

De dubbele zin van leven

Het pleidooi in deel I tegen het argument van ‘de lege huls’ en tegen éénninnige verhalen over lijden, taalverlies, lichaamsongemak, overprikkeling, levensverkleining, tijdsleegte, zelfverdwijning in vergevorderd stadium van dementie, voert tot deze hoofdconclusie van het boek: “Leven met vergevorderde dementie is dubbelzinnig”. In de zeven verhalen is deze dubbelzinnigheid verkend, daarin wringt het telkens een beetje. In de titels van de verhalen komt dat ongemak ook terug: het is tegelijk dit én dat, zus én zo, niet alleen maar ook, zowel het een als het ander, duidelijk en toch tegenstrijdig, paradoxaal...

Dubbelzinnigheid nader uitgediept

In deel II wordt deze conclusie in een daaraan gewijd hoofdstukje nader uitgelegd en uitgediept. Dubbelzinnigheid is eigen aan ons aller leven, niemand leeft zonder ambiguïteit. Mensenlevens zijn in de kern niet zo eenduidig als we wellicht graag zouden willen. Mensen met vergevorderde dementie leven in extreem uitvergroete dubbelzinnigheid. Dat levert voor zorgmedewerkers en mantelzorgers een moeilijke opdracht op. Zij moeten het vermogen bezitten of verwerven met ambiguïteit, dubbelzinnigheid, paradoxie om te gaan. De uitdaging is niet de tegenstrijdigheid op te lossen (dat is onmogelijk), maar de verborgen betekenissen trachten te ontwaren. Als ik in de concrete situatie zélf in ongewisheid verkeer over de (eventueel miniemste uiting) van de ander, rest mij niet de conclusie dat ik me uit de onduidelijkheid moet terugtrekken, doch dat ik me nog radicaler in die ander moet zien te verdiepen. We zitten immers in hetzelfde schuitje... De onderzoekers wijzen deze weg kort en bondig aldus in het volgende hoofdstukje: “Goede zorg voor mensen met vergevorderde dementie: radicaler relationeel”. Aan de hand van enkele kernbegrippen van de presentiebenadering wordt dit toegelicht: aansluiten bij

de leefwereld van mensen, afstemmen op hun behoeften, verlangen en appel; samen zelfreflexief blijven en weten wat de horizon is: ‘waar is het in onze zorg uiteindelijk om te doen?’.

Aanprijzingen en samenvattingen

Het boek opent met overtuigende aanprijzingen door twee deskundigen in de psychogeriatrische zorg. Vervolgens worden in twee hoofdstukken kort inhoud, doel en opbouw van het boek, en het ontstaan ervan geschetst. Daarop volgen in deel I de zeven vermelde verhalen. Na de twee hoofdstukken van deel II volgt tot slot een dankwoord, met name ook aan de moeite en moed van de partners en familie van de zes hoofdpersonen en van de zorgmedewerkers, en een korte verantwoording.

Wie wil kan ook relatief snel door het boek gaan aan de hand van de “Praktijkroute voor keien in de zorg” die na elk afzonderlijk hoofdstuk een soort samenvatting geeft. Doorheen het boek laten tien zelfportretten van William Utermohlen (1933-2007) op schrijvende wijze het proces van zelfvervaging zien, dat de schilder zelf in toenemende dementie beleefde.

‘*Dementie van binnenuit*’ is een uitzonderlijk, uniek boek. Helder, toegankelijk, met grote zorg en aandacht, fijnzinnig en respectvol geschreven. Het biedt nieuw licht, nieuwe taal, nieuw perspectief, en vooral: verbinding met mensen die hoe dan ook ‘iemand’ zijn, niet ‘niemand’.

www.presentie.nl/dementievanbinnenuit voor meer informatie over type onderzoek, etc.. www.presentie.nl/opleidingen voor wie met het boek wil gaan werken. Judith Leest, Guus Timmerman, Marije van der Linde, Yvon van Noort, Marjanneke Ouwkerk, ‘*Dementie van binnenuit. Een zoektocht naar hoe het is om iemand met vergevorderde dementie te zijn*’, Lannoo Campus, 2021, ISBN 9789401481700, pag. 144, € 26,50.

Agenda & weetjes

& De Bisschoppenconferentie heeft in het najaar 2020 besloten tot de oprichting van het Officium Caritatis. Dit Officium Caritatis zet de activiteiten van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad voort, waaronder de uitgave van het tijdschrift *'Diakonie & Parochie'*. De wijzigingen zijn op 1 januari 2021 ingegaan. Als redactie voor het tijdschrift functioneert het trio Hub Crijns, Jan Maasen en Hans Oldenhof.

& De Ariëns Lezing 2021 door Dr. Chris Dols *'Van League of the Cross naar Kruisverbond. Kardinaal Henry Manning als inspiratiebron voor de drankbestrijder Alphons Ariëns'*, gehouden op 24 april 2022 is nu terug te zien op <https://youtu.be/PcE46XRK77M>.

& Er is een nieuw boek verschenen over leven en werk van Dr. Henri Poels, priester, exegeet, theoloog, en hoofaalmoezenier sociale werken bisdom Roermond. A. Jacobs, R Braad, K. Linders, H. van Dijck, red., *'Mgr. Dr. Henri Poels (1868-1948) Leven en werk van een sociaal bewogen priester en pionier'*, Historische reeks Parkstad Limburg nr. 19, Stichting Historische Kring 'Het Land van Herle', Heerlen 2022, ISBN 978.94.93037-14-4, 324 pag., gebonden, € 26,50. Het boek is te bestellen op: <https://www.landvanherle.nl/product/mgr-dr-henri-poels-1868-1948/>

& Ton Crijnen heeft in 2010 een diepgravende, zeer leesbare biografie van Titus Brandsma gepubliceerd die, wegens zijn verzet tegen het nazisme, in Dachau de dood vond. Op grond van een andere kijk op het bronnenmateriaal en op basis van nieuwe documentatie rekent de

auteur af met hagiografische misvattingen die het beeld van 'Pater Titus' lang hebben vertroebeld. Wat overblijft is een mens van vlees en bloed die ons juist daardoor aanspreekt en de moderne tijd verrassende dingen te zeggen heeft. Het boek is vanwege de heiligverklaring van Titus Brandsma in mei 2022 herdrukt. Ton Crijnen, *'Titus Brandsma. De man achter de mythe'*, Valkhof Pers, 2022-2, ISBN 978.90.5625.533.6, 520 blz., paperback, geïllustreerd, prijs € 20,00

& Willem van Rossum (1854-1932), afkomstig uit Zwolle en pater redemptorist, maakte sinds 1895 in Rome carrière aan de curie, het bestuurscentrum van de H. Stoel. Hij werd in 1911 tot kardinaal gecreëerd. Benedictus XV (1914-1922) benoemde hem in 1918 tot prefect van de Congregatie de Propaganda Fide. De prefect van dit missiedepartement bekleedde een van de hoogste posten in het Vaticaan en stond daarom bekend als 'de rode paus'. Van Rossum ontpopte zich als een groot organisator en strateeg. Hij haalde de Missiewerken uit de sfeer van naties naar het internationale Rome als Pauselijke Missiewerken. Zijn uitzonderlijke levensgeschiedenis werpt een fascinerend licht op de geschiedenis van de kerk en de Romeinse curie aan het eind van de negentiende eeuw tot in de jaren dertig twintigste eeuw. Vefie Poels, *'De rode paus. Biografie van Willem van Rossum CSsR (1854-1932)'*, Valkhof Pers, 2021, ISBN 978.90.5625.525.1, 736 blz., paperback geïllustreerd, prijs € 39,50.

Diakonie & Parochie

Wat is dit voor een tijdschrift?

Onder *Diaconie* verstaan we:

“Het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.” (Crijns H., e.a., *Barmhartigheid en gerechtigheid*, 2004, pag. 392).

Diakonie & Parochie is een uitgave van het Officium Caritatis, een diaconale dienst van de diaconale dienstverleners uit de bisdommen en enkele landelijke katholieke diaconale organisaties. Het Officium Caritatis vormt ook de redactieraad. Het tijdschrift verschijnt vier keer per jaar. De abonnementsprijs blijft ook in 2022 voor een hele jaargang € 30,00; losse nummers: € 5,00 excl. porto.

Officium Caritatis
NIEUW ADRES: Postbus 13049, 3507 LA Utrecht
E-mail: administratie@rkdiaconie.nl

Voor abonnementen en bestellingen:

E-mail met opgave van alle adresgegevens: administratie@rkdiaconie.nl

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij schriftelijk wordt opgezegd voor 1 november van elk jaar.

De digitale plek van het tijdschrift is www.rkdiaconie.nl. Kijk voor diaconale voorbeelden en diaconale spiritualiteit op deze site. Doe er zelf aan mee. Bezoek www.rkdiaconie.nl

Colofon

Aan dit nummer van *Diakonie & Parochie* werkten mee:

Karin Bornheim, Hub Crijns, Bob van Dillen, George Dölle, Carlien Geelkerken, Gerard Groener, Vincent de Haas, Christian Jongeneel, Corine van der Loos, Jan Maasen, Henk Meeuws, Erica Mijers, Harry Notermans, Hans Oldenhof.

Eindredactie: Hub Crijns

Foto omslag: Hub Crijns

Redactie en uitgever: Officium Caritatis, Utrecht

Opmaak: Van Eck Tekst&Design

Druk: Drukkerij Roggeband & Accuraat Breda.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift wordt op prijs gesteld, mits de bron wordt vermeld.

Voor overname van foto's, gedichten en cartoons neemt u contact op met de eindredacteur: crijns@ziggo.nl

ISSN 0922-9647

Meditatief

Ze zijn nog hier

Jana Binon

Ze is gegaan, God,
en ze is nog hier.
Ik droeg ze in de trui
rond me heen dezer dagen
dicht bij, warm, aanwezig.
Ik proefde ze in de wortelsoep
die vol liefde bereid,
van moeder op dochter doorgegeven,
me versterkte,
Ik merk het in wat oud en nieuw is,
het hare en het onze.
De gele en rode tulpen in de tuin
die weer tevoorschijn knallen
In een hart dat, van generatie op generatie,
doorgegeven wordt.
Ze is gegaan,
en ze is nog hier,
dankbaar dat ze zolang gebleven is.

Hij is gegaan,
en hij is nog hier,
onverwacht, te snel gegaan.
Maar ook hier komen we hem tegen
in herinneringen die ons omwikkelen
als warme verhalen, vol passie verteld.
In kwinkslagen die ons doen lachen,
een postzegel die achter een oor getoverd wordt,
in hortensia's, blauw en roze.
Hij is nog hier.

Dank U God, voor zij die gegaan zijn,
en zijn gebleven,
in tulpen en hortensia's,
in al wat ons omringt,
tastbare tekenen.
Ze zijn nog hier
daar, en hier
voor altijd.

Bron: www.pastoralezorg.be